

Európska únia
Európsky sociálny fond

Moderné vzdelávanie pre vedomostnú spoločnosť / Projekt je spolufinancovaný zo zdrojov EÚ

Eva Suchožová

Globálne vzdelávanie – vzdelávanie pre 21. storočie

2013

Publikácia bola vydaná a financovaná z prostriedkov ESF
v rámci národného projektu Profesijný a kariérový rast
pedagogických zamestnancov.
ITMS kód projektu 26120130002
ITMS kód projektu 26140230002

Globálne vzdelávanie – vzdelávanie pre 21. storočie

Eva SUCHOŽOVÁ

Bratislava 2013

Názov:	Globálne vzdelávanie – vzdelávanie pre 21. storočie
Autor:	Mgr. Eva Suchožová
Recenzenti:	doc. PaedDr. Alica Petrasová, PhD. PaedDr. Viera Šándorová
Vydavateľ:	Metodicko-pedagogické centrum v Bratislave
Odborná redaktorka:	Mgr. Terézia Peciarová
Grafická úprava:	Ing. Monika Chovancová
Vydanie:	1.
Rok vydania:	2013
Počet strán:	64
ISBN	978-80-8052-474-6

Obsah

Úvod	4
1/ Globálne aspekty súčasného sveta	5
1.1 Globálne problémy, príležitosti, výzvy	7
1.2 Európa a aktívne občianstvo v 21. storočí	12
1.3 Kľúčové kompetencie na celoživotné vzdelávanie	16
1.4 Podstata globálneho vzdelávania a výchovy	17
1.4.1 Globálna výchova – učenie nového tisícročia	18
1.4.2 Základné princípy globálneho učenia	19
1.5 Čo rozvíja globálna výchova?	20
1.6 Výchovno-vzdelávací proces v globálnej triede	25
1.6.1 Hodnotenie v globálnej výchove	28
1.6.2 Globálny učiteľ, vzdelávanie učiteľov	32
2/ Globálne vzdelávanie v kontexte slovenského školstva	35
2.1 Z histórie globálneho vzdelávania	35
2.2 Národná stratégia pre globálne vzdelávanie na roky 2012 – 2016	38
2.2.1 Kurikulárna transformácia školstva a globálne vzdelávanie	39
2.2.2 Hlavné zámery národnej stratégie pre globálne vzdelávanie	41
2.2.3 Terminológia, definícia, cieľové skupiny, ciele	42
2.2.4 Pedagogické východiská a princípy globálneho vzdelávania	46
2.2.5 Kompetencie rozvíjané prostredníctvom globálneho vzdelávania	48
2.2.6 Hlavné témy globálneho vzdelávania	51
2.3 Etické zásady objektívneho informovania o témach	52
2.3.1 Zásady v praxi	56
2.3.2 Praktické rady na záver	57
2.4 Aktivity na rozvoj kompetencií globálneho občana	58
Záver	62
Zoznam bibliografických odkazov	63

Úvod

Naša spoločnosť je súčasťou sveta, ktorý sa neustále mení. Tieto zmeny sú dynamické, neustále, vzájomne závislé. Každodenne si v mnohých situáciách uvedomujeme, že svet je prepojený celok a všetkých nás ovplyvňujú aj také situácie a problémy, ktoré sa vyskytujú na jeho „opačnom konci“. Nielen preto je našou povinnosťou podieľať sa na riešení stále vážnejších a naliehavejších tém globalizovanej planéty, ktoré akoby zdanlivo nesúviseli s našim konkrétnym prostredím. Naopak, na Zemi všetko so všetkým súvisí a čoraz viac a viac. Vzájomná závislosť sa prejavuje na všetkých úrovniach globálnej spoločnosti.

Nestačí však len pasívne vnímať dianie okolo nás, mali by sme sa naučiť kriticky uvažovať o jeho príčinách i dôsledkoch. V súčasnom globalizovanom svete sa pozornosť občianskej verejnosti zameriava najmä na kľúčový predpoklad ekonomického a spoločenského rozvoja a tým je tzv. „dobré vládnutie“, ktoré rešpektuje ľudské práva, presadzuje rovnaké príležitosti a dbá na dodržiavanie zásad trvalo udržateľného rozvoja, od úrovne lokálnej až po celosvetovú. Pojmy prepojenosti a vzájomných závislostí tvoria srdce globálneho vzdelávania a výchovy. Tento aktuálny smer pedagogického pôsobenia na cieľové skupiny detí a žiakov umožňuje sprostredkovať mladej generácii základné atribúty chápania prepojenosti osobnej i planetárnej úrovne fungovania systémovej podstaty sveta. Ak má vzdelávacia inštitúcia, a to viac škola, zodpovedne pripraviť žiakov na život vo svete 21. storočia, musí sa všadeprítomná existencia prepojenosti zákonite a logicky výrazne a širokospektrálne prejavovať aj v obsahu i formách vzdelávacieho systému.

Cieľom tejto publikácie je priblížiť čitateľovi základné aspekty fenoménu súčasnosti, ktorým je globalizácia a jej význam pre učenie tretieho tisícročia. Autorka podrobne rozoberá globálne príčiny, príležitosti a výzvy pre globálneho občana, kľúčové kompetencie celoživotného vzdelávania, základné princípy globálneho učenia a jeho podstatu i špecifiká implementácie globálneho vzdelávania v podmienkach slovenského školského systému.

1/ Globálne aspekty súčasného sveta

Množstvo rôznorodých ekonomických, technologických, sociálnych, kultúrnych a politických aspektov, ktoré sa vzájomne ovplyvňujú a podmieňujú, tvorí podstatu rozporuplných procesov fenoménu súčasnosti, ktorý označujeme pojmom **globalizácia** (Exnerová/Ed./, 2005).

Osobný svet a život jednotlivca je čoraz viac prepojený so životom ľudí, ktorí sú často demograficky veľmi vzdialení (Nádvorník, Volfová, 2004), etnicky, sociálne a kultúrne rôznorodí. Poznanie, chápanie globalizačných tendencií svetového vývoja a nutnosť reakcie na prebiehajúce procesy kladie pred ľudstvo, zvlášť pred mladú generáciu nové výzvy, ako sa vnútorne vyrovnáť so závažnými otázkami prejavujúcej sa nerovnováhy „bohatého“ a „chudobného“ sveta.

Ako uvádzajú Pike, Selby (1994), každý človek, rodina, spoločenstvo, národ je ovplyvňovaný globálnymi problémami a smermi vývoja, v podstate bez možnosti uniknúť z akejsi pavučiny, spleťtej siete vzťahov, ktorá obopína našu Zem – globálnej závislosti.

Štyri rozmery globálnej závislosti

Priestorová globalita

V porovnaní s históriou sa v súčasnosti mení a zvyšuje frekvencia, počet ľudí, rozpätie a počet ľudských činností i oblastí ovplyvňovaných globálnou podstatou sveta – najväčšie problémy sa týkajú miliónov obyvateľov na obrovskom priestore, čo logicky predurčuje aj problematické riešenia.

Kde je potom miesto a priestor pre veci „národné“? Aký význam má lokálny záujem? Odpovede sú ľahké – „globálne“ a „lokálne“ sa zbližuje (Pike, Selby, 1994) a ich konfrontačný charakter nemôže priniesť všeobecný úžitok.

Príklad:

Nájdite v histórii udalostí/udalosti, ktoré ovplyvnili vývoj len jedného štátu, kontinentu.

Nájdite v histórii udalostí/udalosti, ktoré ovplyvnili vývoj viacerých štátov, kontinentov.

Časová globalita

Vzájomná prepojenosť sveta a zmeny v histórii nie sú ničím novým, no v súčasnosti prebiehajú tak rýchlo a exponenciálne, že si globálne súvislosti uvedomujeme intenzívnejšie ako kedykoľvek predtým, a to nielen „vo vzťahu k vlastným životným podmienkam v budúcnosti, ale i ako zodpovednosť za ochranu práv budúcich generácií“ (Lysý, 2007).

Termín „šok z budúcnosti“ spomínajú aj Pike, Selby (1994). Budú jednotlivci či skupina schopní vyrovnáť sa s rýchlosťou a dopadom zmien súvisiacich s akýmsi „tvarovaním“ budúcnosti?

Zaujímať sa o ochranu životného prostredia, posilňovanie ľudských práv a slobôd, riešenie sociálnych a populačných problémov, prehodnocujeme vlastné priority i priority vo vzťahu k spoločnosti, posilňujeme sociálnu súdržnosť alebo to všetko necháme len na „expertov“?

Príklad:

Formulujte možné znenie odkazu vo fľaši z 10. storočia pre budúce generácie.

Napište súčasný odkaz pre ľudstvo tretieho tisícročia.

Ľudský, vnútorný rozmer globality

Ak je potrebné zmeniť vonkajší systém, je potrebné osloviť, mobilizovať a aktivizovať vnútorné, osobnostné schopnosti čo najväčšieho počtu ľudí.

Ich potenciál v zmysluplnom spojení vnútorného a vonkajšieho sveta je nesporný a nepopierateľný. Globalizácia ako celosvetový jav sa zastaviť nedá, je to proces, ktorý možno ovplyvňovať vnútorným osobným potenciálom jednotlivcov tak, aby bral ohľad na záujmy a podmienky života všetkých ľudí (Suchožová, 2007). V praxi to znamená rešpektovať jedinečnosť každej osobnosti a zároveň rešpektovať iné kultúry.

Príklad:

Napište 5 najdôležitejších potrieb našej planéty a 5 najdôležitejších vlastných potrieb.

Je medzi nimi rozdiel?

Ak áno, v čom?

Systémová podstata globality

V začiatkoch prejavov globalizačných tendencií dávnej histórie bolo možné riešiť lokálne problémy aj izolovane, bez zjavných prepojení s vonkajším svetom. Dnes však vzájomná previazanosť bez geografických hraníc, narastajúca nerovnosť medzi jednotlivými svetovými regiónmi, nové krízy a často až kritické situácie globálnej povahy si vyžadujú strategické, systémové riešenia. A takto sa jednoduchý reťazec *príčina – problém – riešenie* komplikuje úmerne vážnosti samotného problému a ovplyvňovaniu jedného problému mnohými ďalšími. Inými slovami, bez medzinárodnej podpory a spolupráce nemá žiadna koncepcia riešenia problémov veľkú šancu na úspech (Pike, Selby, 1994).

Príklad:

Ako môže snaha riešiť problém vyčerpania prírodných zdrojov ovplyvniť vznik ďalších problémov?

1.1 Globálne problémy, príležitosti, výzvy

Je samozrejmé, že v súčasnom svete, kde ešte stále prevláda chudoba, hlad, nedostatok pitnej vody, základných potravín, životných potrieb a sociálna nerovnosť, no zároveň existuje možnosť väčšej mobility, informovanosti, vzdelanosti, alternatívy trvalo udržateľného rozvoja, potrebujú globálne výzvy aj globálne riešenia (Lysý, 2007).

V súvislosti so smermi vývoja svetovej civilizácie boli v rámci *The Millennium Project* Americkej rady pre Univerzitu OSN formulované globálne výzvy na najbližších 25 – 50 rokov (Klinec, 2001). Projekt predstavuje globálnu sieť jednotlivcov – expertov vrátane inštitúcií z oblasti vedy, výskumu, obchodu

a politiky, ktorí sú permanentne zaangažovaní do realizácie spoločných aktivít, výskumov a vyhodnocovania podkladových materiálov o celosvetových problémoch a príležitostiach ich riešenia (príprava projektu sa začala už v roku 1992).

Ako upozorňuje Klinec (2002) v práci *Globálne prognózy, globálne vízie, globálne stratégie na prahu 3. tisícročia*, projekt nie je len jednorazovou štúdiou, ale poskytuje priestor na nepretržitú aktivitu a kapacitu pre „rozsiahle úvahy o budúcnosti ľudstva“ a výhľadové štúdium.

Prehľad 15 globálnych problémov, príležitostí a výziev pre nové milénium

1. Trvalo udržateľný rozvoj (TUR)

Ako je možné zabezpečiť TUR v rámci svetovej populácie?

Následkom nepriaznivých interakcií medzi populáciou, ekonomickým rastom na jednej strane a kvantitou i kvalitou prírodných zdrojov a životného prostredia na strane druhej hrozí neudržateľný vývoj, kolaps.

2. Voda

Ako sa dá zabezpečiť pre každého dostatok pitnej vody bez konfliktu?

Ak bude súčasný trend nedostatku pitnej vody, nevyhovujúcej kanalizácie (následne chorôb spojených s týmito problémami), ako aj zraniteľnosti vodných systémov prírodnými i priemyselnými katastrofami pokračovať (svetová vodná kríza), obrovské množstvo ľudí v rôznych regiónoch sveta bude každodenne vystavené stresu z neuspokojenia najzákladnejšej životnej potreby.

3. Populácia a zdroje

Ako by sa dala zabezpečiť rovnováha dvoch ukazovateľov svetového vývoja – populácie a zdrojov?

Najrýchlejší rast obyvateľstva je realitou najmä v najchudobnejších oblastiach s obmedzenými možnosťami zabezpečovania životných potrieb, bývania. Pritom práve industriálny svet zaznamenáva najväčšiu spotrebu zdrojov a zároveň produkuje najväčšie znečistenie, odpady.

4. Demokratizácia

Ako môže skutočná demokracia vychádzať z autoritárskych režimov?

Každá nová demokracia, ktorá sa vytvára z autoritárskych režimov, vyžaduje rozsiahlu prodemokratickú základňu účastníkov i skúseností s pluralizmom, predovšetkým ekonomickú stabilitu v dlhodobom horizonte, konsolidované

demokratické inštitúcie a kultúrne zmeny. V procese prerodu môže prísť veľa ľudí o zamestnanie, istoty, stratiť sociálne postavenie, čo samozrejme môže vyvolávať konfliktné situácie, aj keď demokracia ako taká k vojnovým konfliktom nesmeruje a vznik humanitárnych kríz je v autoritárskych režimoch oveľa viac pravdepodobnejší.

5. Globálne dlhodobé perspektívy

Ako môžu byť dlhodobé perspektívy viac a citlivejšie akceptované v politických rozhodnutiach?

Každodenná potreba riešiť bežné lokálne problémy v ich rôznorodosti a zložitosti politiky neposkytuje dostatok času na zaoberanie sa dlhodobými následkami a perspektívami. Mnoho politických rozhodnutí je orientovaných na krátkodobé ciele a riešenia, napr. aj pre udržanie sa pri moci.

Akcelerácia zmien však podnecuje svetové spoločenstvo k participatívnym procesom vytvárania a realizácie výskumov o perspektívach budúcnosti, myslenia a vzdelávania.

6. Globalizácia informačných a komunikačných technológií (IKT)

Ako môže byť globalizácia a konvergencia IKT prospešná pre každého?

Internet sa v súčasnosti stáva jednou z najmocnejších a najvplyvnejších síl zmien vo svete. Je to fenomén, ktorý sa vyvíja, šíri a zdokonaľuje nepredstaviteľnou rýchlosťou. Okrem funkcie akéhosi globálneho mozgu však prináša aj mnohé riziká vo forme hrozby informačnej vojny, terorizmu, ekonomických podvodov, stratu kultúrnej identity a znalostných medzier.

Prístup k internetu by sa mal preto stať ľudským právom (eliminovať národné telekomunikačné monopoly, využiť možnosti zablokovania hanlivých obsahov, stanoviť pravidlá využívania globálnych sietí a pod.) v zmysle vyrovnávania bohatých a chudobných krajín.

7. Priepasť medzi bohatými a chudobnými

Ako môžu etické trhové ekonomiky podnietiť ekonomický rozvoj, ktorý by smeroval k redukcii priepasti medzi bohatými a chudobnými?

Podľa údajov UNDP (The United Nations Development Programme) vykazuje najbohatších 20 % sveta až 86 % spotrebu, a najchudobnejších 20 % sveta spotrebováva len 1 % globálnej produkcie (Klinec, 2001), zároveň pomer príjmov na osobu v r. 1960 bol 30 : 1, pričom pred rokom 2015 sa odhaduje na 100 : 1, čo je priam extrémne. Preto by sa mali všetky trhové ekonomiky vzhľadom na sociálne potreby a ciele správať viac eticky.

UNDP je celosvetová rozvojová sieť OSN. Obhajuje a presadzuje zmeny a poskytuje krajinám vedomosti, skúsenosti a zdroje, aby pomohol ľuďom vybudovať si lepší život. Nachádza sa v 166 krajinách, spolupracuje s nimi pri vypracúvaní vlastných riešení úloh, ktoré so sebou prináša celosvetový a národný rozvoj (zdroj: <http://www.changenet.sk/>).

8. Zdravie

Ako možno redukovať hrozbu nových (aj znovuobjavujúcich sa) chorôb a imúnnych mikroorganizmov?

Aj keď bol v boji s infekčnými chorobami dosiahnutý veľký pokrok, mnohé z nich sa znovu objavujú, ba prejavujú sa ešte s väčšou silou, antimikrobiálnou rezistenciou na vakcíny a liečivá, dokonca na niektoré adekvátna liečba či liek neexistuje. Čo znásobuje efekty takéhoto vývoja? Patrí tu napr. vzrast leteckej dopravy, obrovský nárast populácie trpiacej podvýživou a živiacej na pokraji spoločnosti, životné podmienky pod štandardom, nedostatok vody, neadekvátna zdravotná starostlivosť, nevzdelanosť... Situáciu zhoršuje aj globalizácia obchodu, zmeny produkcie tovaru s rizikom vzniku chorôb pri spracovaní potravín a nevhodné environmentálne aktivity priamo ohrozujúce kvalitu životného prostredia.

9. Kapacita pre procesy rozhodovania

Ako sa dá zdokonaľiť schopnosť robiť správne rozhodnutia v súvislosti s množstvom a zložitou problémom, zmenami v inštitúciách i v samotnej podstate práce?

V globalizovanom svete je potrebná komplexnosť, informovanosť, efektívne reakcie a rýchly výsledok rozhodnutí. Vzrastá aj počet ľudí zapojených do procesov rozhodovania o problémoch, ktoré sú čoraz náročnejšie na riešenia, a dokonca niekedy aj bez prítomnosti zjavnej morálnej zodpovednosti.

10. Mier a konflikt

Ako môžu spoločne zdieľané hodnoty a bezpečnostné stratégie znížiť etnické konflikty, teroristické hrozby a použitie zbraní hromadného ničenia?

Aj napriek tomu, že odborníci permanentne vytvárajú stratégie pre svetový mier, bezpečnosť, vzájomný rešpekt a spoločne zdieľané hodnoty, sú etnické a náboženské konflikty i narastajúce emigračné vlny každodennou realitou. Riziko ohrozenia svetovej bezpečnosti zvyšuje aj dostupnosť a množstvo chemických, biologických zbraní a informačných hrozieb, ktoré môžu ľahko zneužiť militantné skupiny.

11. Ženy

Ako môže vzrastajúca autonómia žien pomôcť zlepšiť životné podmienky?

Postavenie žien sa za posledné desaťročia podstatne zmenilo, zlepšilo. Ako uvádza Klinec (2001), 167 štátov akceptovalo *Konvenciu o eliminácii všetkých foriem diskriminácie žien* (prijalo ju Valné zhromaždenie OSN v decembri 1979 a účinnou sa stala v roku 1981, keď ju ratifikovalo 20 štátov (zdroj: <http://www.nadoraz.nomantinel.sk/>). K pozitívnemu posunu štatútu žien prispeli najmä národné akčné plány na zvýšenie ich rovnosti, rôzne hnutia za rovnoprávnosť a organizácie bojujúce za ženské práva i možnosti využívania internetu, čo sa prejavilo hlavne v oblasti vzdelania, plánovaného rodičovstva, v znížení detskej i ženskej úmrtnosti a celkovej vyššej participácii žien na ekonomických i politických rozhodnutiach. Možno konštatovať, že zmenená rola a posilnené postavenie ženy pozitívne ovplyvňujú zlepšovanie podmienok života rodiny, a tým aj pozitívne dopady v globálnom kontexte, čo by v budúcnosti mohlo byť výhodnou stratégiou i v súvislosti s ďalšími globálnymi výzvami.

12. Organizovaný zločin

Akým spôsobom je možné zabrániť organizovanému zločinu, aby sa stával stále silnejší a sofistikovanejší hlavne v globálnom meradle?

Praktiky medzinárodných spoločností, drogových kartelov a poprepájaných finančných skupín vytvárajú za podpory vysokej miery korupcie obrovské možnosti na vznik nových foriem kriminality, hromadenia ilegálnych zdrojov a ekonomického kapitálu s cieľom stále vyšších ziskov a ovládnutia informačných a komunikačných technológií, čo predstavuje významnú hrozbu pre globálny záujem.

13. Energia

Ako sa dá bezpečne a efektívne uspokojiť dopyt po energii?

Nové zdroje budú nevyhnutné nielen pre rastúcu spotrebu a dopyt, ale aj kvôli stratám spôsobeným odstavením niektorých jadrových elektrární z energetických sietí. Vývoj rôznych alternatívnych zdrojov energie nenapreduje zatiaľ tak rýchlo, aby mohli dostatočne doplniť či nahradiť budúce energetické potreby ľudstva.

Zvýšené financovanie vývoja týchto zdrojov, systémových zmien a ich koordinácia sú nevyhnutné, energetické problémy môžu pri neustálom zhoršovaní životného prostredia spôsobiť svetový kolaps.

14. Veda, technológie

Aké sú najefektívnejšie cesty, spôsoby urýchlenia vedeckých objavov a nových technologických aplikácií na zdokonalenie podmienok života ľudí?

Vedecký a technologický pokrok vždy zásadne menil životné podmienky. Aj v súčasnosti je vývoj moderných technológií v súčinnosti s kognitívnymi vedami prioritne dôležitý z hľadiska zlepšovania podmienok života a ďalšej existencie ľudstva.

15. Globálna etika

Ako môžu byť etické aspekty viac a citlivejšie zahrnuté do procesov globálneho rozhodovania?

Množstvo neetických rozhodnutí národnej i svetovej politiky, ktoré sa však nedajú vždy jednoducho zmeniť, nemôže vďaka prepojenosti sveta ostať bez povšimnutia. Všeobecne platné princípy globálnej etiky by mohli prispieť k utváraniu pocitu kolektívnej zodpovednosti, silnejšej morálnej sily, efektívnej politiky namierenej voči korupcii a podporiť vôľu človeka konať slobodne, poctivo a čestne.

1.2 Európa a aktívne občianstvo v 21. storočí

Európa predstavuje v globálnom rozmere len malú časť sveta, aby sme však rozumeli ekonomickým a politickým procesom, ktoré prebiehajú na jej teritóriu, musíme mať na zreteli svet celý. Ako uvádzajú Sklenka, Sládek (2004, s. 12), „zatiaľ sú to predovšetkým vonkajšie okolnosti, ktoré vedú k zblížovaniu ľudstva“. Ako ale zabezpečiť, aby sa občania jednotlivých európskych štátov orientovali v spleti globálnych problémov, ich príčin a dôsledkov, ako smerovať chápanie, akceptovanie a zvnútorňovanie vzájomných súvislostí pozitívnych i negatívnych stránok globalizačných procesov, ktorým uniknúť nemôžeme, ale s ktorými sa vyrovnávame len veľmi ťažko.

V tomto kontexte práve výchova a vzdelávanie v globalizovanom svete majú byť zamerané na vedomosti, schopnosti a zručnosti jedinca, aktívneho občana, ktoré ho pripravujú na „rýchle a početné zmeny“ (Lysý, 2007, s. 82).

Komisia UNESCO pre rozvoj vzdelávania pre 21. storočie definovala štyri piliere vzdelávania:

- učiť sa vedieť,
- učiť sa konať,
- učiť sa žiť s ostatnými,
- učiť sa byť.

Tieto piliere reflektujú učebné potreby budúcnosti a, rešpektujúc konkrétne potreby občanov, odrážajú sa v národných dokumentoch v rámci reformných vzdelávacích systémov jednotlivých štátov i v medzinárodnom ponímaní globalnej spoločnosti.

Keďže sa oslabuje pozícia jednotlivca, občana v globalizovanom svete, predpokladá sa posilňovanie jeho postavenia, resp. priamej účasti na aktívnom rozhodovaní v civilnom sektore (v mimovládnych organizáciách, záujmových a komunitných skupinách, odboroch), čo predstavuje aktívne využívanie demokracie v spoločnosti.

Do **výchovy k demokratickému občianstvu** (projekt Rady Európy z roku 1997, zdroj: www.radaeuropy.sk) sú zapojené ministerstvá školstva, zahraničných vecí, zdravotníctva, práce, kultúry, mnoho škôl a školských zariadení, mimovládnych organizácií, vysokých škôl, vzdelávacích centier pre dospelých, médií a pod. Projekt je zameraný na vzdelávanie detí, žiakov a dospelých o témach občianskej výchovy, politickej gramotnosti, mierovej výchove, environmentálnej výchove, téme ľudských práv... (Lysý, 2007).

Deklarácia a program výchovy k demokratickému občianstvu, ktorú prijal výbor ministrov Rady Európy v r. 1999, zameriava proces výchovy na prípravu mužov a žien na aktívne úlohy v živote a spoločnosti, rozvoj kultúry ľudských práv, život v multikultúrnej spoločnosti, sociálnu súdržnosť, vzájomné porozumenie a solidaritu a presadzuje koncept rozvíjania kompetencií v tzv. učiacej sa spoločnosti“ (Lysý, 2007). Toto zameranie možno vyjadriť tromi **kľúčovými otázkami**:

- Aké hodnoty a zručnosti budú ľudia potrebovať, aby boli plnoprávnymi občanmi Európy 21. storočia?
- Ako možno tieto hodnoty a zručnosti rozvíjať?
- Ako ich možno odovzdať iným, či už deťom, mládeži alebo dospelým? (zdroj: <http://www.radaeuropy.sk/>).

V kontexte povinného vzdelávania možno podľa Lysého (2007) realizovať rôzne programy občianskej náuky a výchovy, výchovné a vzdelávacie programy v oblasti ľudských práv alebo programy v oblasti interkultúrneho, protirasistického, mierového, globálneho vzdelávania a výchovy a vzdelávania k tolerancii (pozri obr. 1).

Obr. 1 Oblasti výchovy k demokratickému občianstvu

Výchova k demokratickému občianstvu – občianska výchova

V celej Európe sa vyučuje buď ako samostatný predmet, alebo ako súčasť rôznych predmetov vo formálnom vzdelávaní, ale i v programoch neformálneho vzdelávania. V súvislosti s cieľmi občianskej výchovy (výchova k aktívnemu a zodpovednému občianstvu v moderných demokraciách) definuje Rada Európy štyri jej dimenzie: *ľudské práva, demokracia, pokrok a mier*.

Výchova k demokratickému občianstvu – výchova k ľudským právam

Osvojovanie si vedomostí o ľudských právach, osvojovanie si postojov a zručností potrebných na ochranu a šírenie ľudských práv, rozvoj prostredia, ktoré napomáha učeniu sa ľudským právam, patria k prioritám výchovy k demokratickému občianstvu. Podľa Rady Európy je ochrana a šírenie ľudských práv hlavnou spoločenskou úlohou zodpovedného občana v kontexte miestnom, národnom i medzinárodnom.

Výchova k demokratickému občianstvu – interkultúrna výchova

Rada Európy poníma interkulturalizmus (šírenie vzájomného pochopenia a rešpektovania medzi členmi rozličných kultúrnych skupín) ako jeden z hlavných princípov vzdelávacej činnosti vo výchove k demokratickému občianstvu.

Výchova k demokratickému občianstvu – mierová výchova

Myšlienku pozitívneho mieru založeného na rešpektovaní univerzálnych ľudských práv, rovnosti a spravodlivosti možno u žiakov posilňovať prostredníctvom rozvíjania zručností pre mierové a nenásilné konanie, ako sú napr. vzájomný dialóg, spolupráca, facilitácia, mediácia.

Výchova k demokratickému občianstvu – globálna výchova

Ako uvádza Lysý (2007, s. 88) „cieľom globálnej výchovy je viesť občanov všetkých vekových skupín k pochopeniu, že svet je vzájomne závislý a prepojený systémom kultúr a činností, že lokálne rozhodnutia ovplyvňujú a súčasne sú ovplyvňované globálnymi problémami“. Rada Európy upozorňuje na možnosti využitia viacerých alternatívnych prístupov ku globálnej výchove, z ktorých každý obsahuje nasledujúce faktory:

- *interkultúrne porozumenie* – akceptovanie a rešpektovanie rôznorodosti a komplexnosti kultúr, porozumenie úlohe vlastnej kultúry vo svete,
- *vedomie viacerých alternatív pri riešení problémov*,
- *uvedomovanie si globálnej dynamiky a globálnej podstaty svetových systémov* – pochopenie vzájomnej súčinnosti medzi národmi,
- *stav planetárneho vedomia* – orientácia v globálnych problémoch (napr. nerovnomerné využívanie svetových zdrojov, odlišný rozvoj, ekologická kríza, migrácia, preľudnenosť, choroby atď.),
- *porozumenie globálnej histórii*.

Vzhľadom na vzdelávanie sa Rada Európy domnieva, že v procese *kognitívizácie* (osvojovania si poznatkov, pojmov, systémov), *socializácie* (praktizovania demokracie v každej oblasti a období ľudského života), *emocionalizácie* (zvnútorňovania hodnôt) sa v prostredí globálnych edukačných možností zníži význam tradičnej metodiky a didaktiky výučby a zvýši sa význam problémového a projektového vyučovania.

1.3 Kľúčové kompetencie pre celoživotné vzdelávanie

V priamej súvislosti s efektívnou výchovou k demokratickému občianstvu a neustálymi výzvami globalizačných javov zohráva vzdelanie hlavnú úlohu pri získavaní kľúčových kompetencií potrebných na pružné prispôsobenie sa úzko prepojenému svetu a jeho špecifikám.

Európsky parlament a Rada prijali *európsky rámec pre kľúčové kompetencie* pre celoživotné vzdelávanie, v ktorom sa po prvýkrát na európskej úrovni identifikovali a definovali spôsobilosti potrebné na sebarealizáciu, sociálne a spoločenské začleňovanie a aktívne občianstvo (súbor vedomostí, zručností a postojov). Referenčný rámec stanovuje 8 kľúčových kompetencií:

1. komunikácia v materinskom jazyku,
2. komunikácia v cudzích jazykoch,
3. matematická kompetencia a základné kompetencie v oblasti vedy a techniky,
4. digitálna kompetencia (sebaisté a kritické využívanie technológie informačnej spoločnosti – TIS),
5. kompetencia naučiť sa učiť,
6. spoločenské a občianske kompetencie,
7. iniciatívnosť a podnikavosť,
8. kultúrne povedomie a vyjadrovanie.

Všetky kľúčové kompetencie sa považujú za rovnako významné a dôležité, mnohé sa prekrývajú a nadväzujú na seba (zdroj: <http://ec.europa.eu/>). Ich získavanie a zdokonaľovanie je možné realizovať aj prostredníctvom konceptov globálneho vzdelávania a výchovy.

Z hľadiska globálneho kontextu pozitívny postoj jednotlivca:

- ku komunikácii v materinskom jazyku zahŕňa aj dispozíciu na kritický a konštruktívny dialóg, oceňovanie kvalít iných a záujem o interakciu s ostatnými ľuďmi,
- ku komunikácii v cudzích jazykoch obsahuje aj uvedomovanie si kultúrnej rozmanitosti a záujem o medzikultúrnu komunikáciu,
- k matematike a iným oblastiam vedy a techniky je založený na rešpektovaní pravdy a na ochote hľadať príčiny,
- k využívaniu TIS si zároveň vyžaduje aj kritický a zvažujúci prístup k dostupným informáciám,

- k učeniu sa zahŕňa motiváciu a sebadôveru, postoj založený na riešení problémov, podporuje proces učenia sa a rozvoj schopnosti jednotlivca vyrovnať sa s prekážkami a zmenami,
- k spolupráci, integrite a asertivite podporuje oceňovanie rozmanitosti hodnôt, prekonávanie predsudkov a rešpektovanie iných,
- k podnikateľským aktivitám podporuje rozvoj motivácie, iniciatívy, nezávislosti a inovácií v osobnom i spoločenskom živote,
- k vlastnej kultúre rozvíja aj otvorený postoj k rozmanitosti kultúrneho vyjadrovania a jeho rešpektovania.

1.4 Podstata globálneho vzdelávania a výchovy

„Keď ľudia vyčistia svoj vnútorný priestor, prestanú znečisťovať Zem.“
Eckhart Tolle

Globálna výchova poníma súčasný svet ako zložitý, mnohovýrovný a nejednoznačný systém, v ktorom by občania, deti, žiaci nemali mať pocit bezmocnej bytosti, ktorá nemôže nič podstatné ovplyvniť (Pike, Selby, 1994). Ako hovorí Eckhart Tolle, ak chceme niečo vo svete zmeniť, nemôžeme začínať zmenou sveta, ale sami od seba. Preto je práve vzdelanie jedným z prvkov mozaiky, ktorá hrá významnú úlohu v akejkoľvek zmene (zdroj: <http://www.zivica.sk/>). Skutočná zmena prichádza zvnútra, transformáciou nášho bytia, vedomia a mysle. Poznanie seba samého je základ takejto zmeny, ktorá vedie k radostnému a zmysluplnému životu. Učenie ponímame ako proces, ktorý môže inšpirovať a motivovať ľudí k tomu, aby sa odvážili vykročiť na cestu objavovania (zdroj: <http://www.bohatstvonarodov.sk/o-nas>).

Vzdelanie čoraz viac zahŕňa celú spoločnosť a nadobúda globálnu dimenziu. **Globálna výchova** v tomto kontexte predstavuje živý proces, ktorý pôsobí na žiakov priamo a formuje ich postoje zážitkom, prežitou skúsenosťou, a pritom kladie dôraz na rešpektovanie práv osobnosti a zodpovedný aktívny vzťah k ostatným ľuďom a životnému prostrediu (Pike, Selby, 1994). Je to výchovno-vzdelávací prístup využiteľný vo všetkých vyučovacích predmetoch na rôznych stupňoch vzdelávacieho systému.

1.4.1 Globálna výchova – učenie nového tisícročia

Pojem *globálna výchova* je pomerne nový. Spája v sebe dva myšlienkové smery pedagogickej teórie a praxe – *rešpektovania princípu „jednej Zeme“* (vnímanie lokálnych záujmov s vedomím potrieb celej planéty) a *ústredného postavenia dieťaťa, žiaka* (dieťa, žiak sa učí najlepšie, najefektívnejšie, ak ho podporujeme v jeho vlastnom skúmaní, objavovaní, rešpektujúc jedinečnosť jeho osobnosti). Aktéri globálnej výchovy tvrdia, že v dnešnom svete vzájomných súvislostí predstavujú tieto dva smery ústredné prvky vzdelávania, samozrejme v zmysle jednotného pôsobenia (Pike, Selby, 2000).

V globálnej výchove existuje päť globálnych konceptov – **vzájomná závislosť** (globálne prepojenie), **obrazy a vnímanie** (vplyv médií ako primárneho zdroja stereotypov a predsudkov), **sociálna spravodlivosť, konflikt a jeho riešenie** (rôznorodosť, snaha o nenásilné riešenie), **zmena a budúcnosť** (bude dôsledkom dnešných opatrení, riešení).

Globálna výchova apeluje aj na to, aby škola venovala podstatne viac pozornosti budúcnosti – žiaci by sa mali oboznamovať s jej alternatívnymi scenármi, a to *pravdepodobnými* (ak budú pokračovať súčasné trendy vývoja sveta), *možnými* (mohli by sa splniť, ak by sa niektoré podmienky zmenili) a *preferovanými* (také alternatívy, ktorým žiaci osobne dávajú prednosť). Vo svojich úvahách o budúcnosti a globálnych systémoch žiak skúma postavenie „ja“ (seba samého) v globálnom meradle, no zároveň i „spoločný svet“ ako celok. Tento zložitý proces však predpokladá praktické využívanie nielen tradičných foriem výučby, ale najmä bohatej databázy zážitkových a aktivizujúcich metód, ktoré podporujú rozvoj sebavedomia, empatie, spolupráce, úcty a tolerancie, napr. kooperatívnych cvičení, hrania rolí, modelovania konkrétnych situácií a rôznych iných metód využívajúcich zmyslové vnímanie a silu vizualizácie. Rovnako dôležitá je aj snaha o vytvorenie demokratického, spravodlivého a „ľudského“ prostredia v triednom spoločenstve. Obsah a forma globálnej výchovy sa tak spoja vo vzájomnom súlade a najvyššie ľudské hodnoty budú proklamované nielen v teórii, ale stanú sa aj praxou (Pike, Selby, 2000).

1.4.2 Základné princípy globálneho učenia

Globálna výchova a vzdelávanie v žiadnom prípade nepopierajú význam a životnú dôležitosť niektorých tradičných cieľov, foriem a metód výučby.

To nové, čo prinášajú, je spôsob, ktorým možno vedomosti a zručnosti získané v bežnom výchovno-vzdelávacom procese rozvíjať „efektívnejšie a primeranejšie schopnostiam i potrebám jednotlivých žiakov i realite sveta“ (Pike, Selby, 2000). Navyše, globálna výchova ponúka nové uhly pohľadov a také stratégie, ktoré sú pre budúce uplatnenie žiakov v globálnych systémoch nevyhnutné a vzhľadom na trvalo udržateľný rozvoj sveta kľúčové, dokonca sa dá povedať, že v novom tisícročí patria k základu vzdelania.

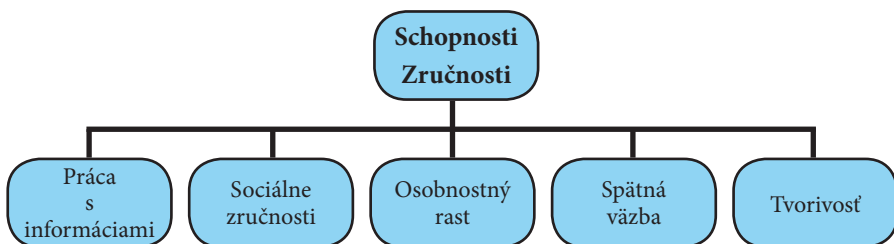
Niekoľko základných princípov globálneho učenia:

- *súlada obsahu a formy* (v globálnej výchove má forma výučby zásadný význam, pretože sa priamo viaže k jej obsahu a sama osebe je určitou výpoveďou),
- vo využívaní troch modelov učenia, a to „*učiť sa čo*“ (vedomosti), „*učiť sa prečo*“ (uplatnenie získaných vedomostí a zručností v konkrétnych situáciách) a „*učiť sa prostredníctvom čoho*“, prevláda v globálnej výchove tretí model – *efektivita vedomostnej bázy, získaných zručností* a ich aplikácia je posilňovaná pozitívnou klímou v kolektíve, vzájomnými osobnými vzťahmi, cieľenými metódami výučby a rešpektovaním práv učiteľa i žiaka,
- *posilňovanie tzv. globálneho myslenia* – jeden problém alebo jav možno posudzovať z rôznych uhlov pohľadu vo vzťahu k rôznym vyučovacím predmetom i v súvislosti s potenciálom oboch mozgových hemisfér a preferovanými učebnými štýlmi,
- *podpora rovnosti, oceňovanie rôznorodosti* spojením a vyváženosťou rozumového a intuitívneho prístupu k učeniu, analytického a experimentálneho posudzovania, učením na báze racionálnych argumentov a empatického cítenia,
- *pozitívny vzťah k sebe* – pri realizácii cieľov globálnej výchovy je potrebné zvyšovať úroveň sebapoznania, sebahodnotenia a sebadôvery v škole, v triede, v rodine, istoty (ak človek nemá sám k sebe pozitívny vzťah, aj iných hodnotí horšie),

- *aktívne zapojenie žiaka do činnosti v triede, do procesu výučby* (efektívnejší spôsob získavania vedomostí a rozvíjania zručností ako pasívne prijímanie hotových informácií),
- *kooperatívny prístup* (svoju úspešnosť žiak podmieňuje úspešnosťou skupiny),
- *učenie zážitkom* – uplatňovanie poznávacích schopností a reakcií priamo v činnosti na základe skúmania vlastných pocitov, postojov a hodnôt,
- *tvorivosť* – globálna výchova predpokladá rozvoj vyšších poznávacích procesov a schopností „vyššej úrovne“ – samostatné a tvorivé myslenie, schopnosť rozhodovania a hľadania nových prístupov a riešení (Pike, Selby, 1994).

1.5 Čo rozvíja globálna výchova?

A. SCHOPNOSTI, ZRUČNOSTI

V oblasti **práce s informáciami** by sa žiaci mali:

- naučiť získavať a odovzdávať informácie pozorovaním, čítaním, písaním, aktívnym počúvaním, kladením otázok, graficky a pod.,
- naučiť určovať kvalitu a prioritu informácií, rozlišovať medzi domnienkami a dôkazmi,
- zamerať na rozvoj schopnosti analyzovať, syntetizovať, zovšeobecňovať, určovať vzťahy v systémoch,
- naučiť techniky a spôsoby uchovávaní informácií a ich opätovného využitia.

V oblasti rozvíjania a skvalitňovania **sociálnych zručností**, medziľudských vzťahov by sa žiaci mali naučiť asertívnemu správaniu, efektívne komunikovať, vybudovať a udržať si dôveru otvorenou prezentáciou svojich pocitov a názorov, uzatvárať dohody, robiť kompromisy a efektívne vyjednávať, riešiť konflikty.

V oblasti **osobnostného rastu** by sa žiaci mali:

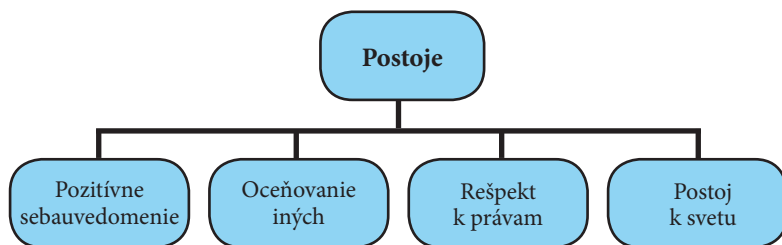
- naučiť koncentrovať (využívanie relaxácie, správne dýchanie, predstava zjednotenia tela a mysle),
- naučiť, ako je možné udržiavať si dobrú fyzickú kondíciu prostredníctvom zdravého životného štýlu, výživy a vhodného cvičenia,
- zlepšovať v manuálnych zručnostiach,
- naučiť rozpoznať vlastný tvorivý potenciál a využívať ho,
- naučiť vytvoriť si vlastný systém hodnôt a ideálov, upravovať a meniť ho na základe nových podnetov,
- naučiť byť pripravení odolávať stresu,
- naučiť efektívne hospodáriť s časom (plánovať, stanoviť priority).

V oblasti **spätnej väzby** by sa mali žiaci naučiť rozhodovať sa vo všetkých oblastiach života na základe hodnotenia získaných informácií, využívať kritériá „etického úsudku“, oceniť estetické diela umenia a prírody.

V oblasti **tvorivosti** by sa mali žiaci:

- naučiť nachádzať tvorivé, netradičné riešenia problémov,
- naučiť riešiť problémy pomocou efektívnej práce s informáciami, tvorivého myslenia a intuície,
- naučiť chápať a definovať vzťahy a súvislosti medzi javmi,
- naučiť chápať svoje osobné skúsenosti, myšlienky, situácie a udalosti ako súčasť celku,
- naučiť využívať svoje skúsenosti na pochopenie správania, postojov a pocitov iných,
- naučiť rozvíjať svoju schopnosť predstavivosti a vizualizácie,
- naučiť zostaviť realistickú prognózu osobnej i globálnej budúcnosti na základe analýzy minulých a súčasných vývojových trendov.

B. POSTOJE

V oblasti **pozitívneho sebauvedomenia** by sa mali žiaci:

- naučiť dôverovať vlastným schopnostiam,
- naučiť podeliť sa otvorene so svojimi myšlienkami a pocitmi,
- naučiť chcieť poznávať samého seba, svoje vzťahy k iným ľuďom.

V oblasti **oceňovania iných** by sa mali žiaci oboznámiť so spôsobom života, názormi, záujmami a postojmi iných sociálnych skupín a byť pripravení sa od nich učiť a tiež naučiť sa pozitívne hodnotiť druhých a hľadať spoločné črty, ktoré ľudstvo spájajú.

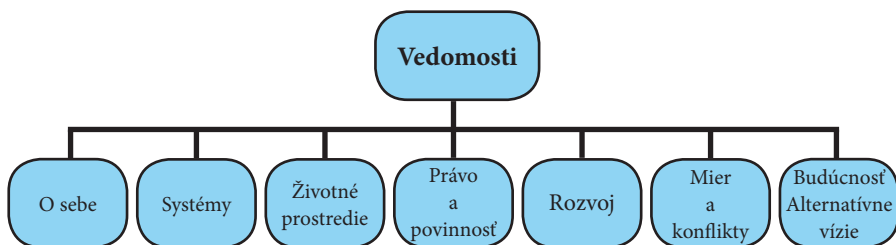
V oblasti **rešpektovania práv** by sa žiaci mali:

- naučiť brániť práva iných, prijať osobnú zodpovednosť,
- naučiť prejavovať solidaritu s obeťami bezprávia,
- naučiť rešpektovať zásady rovnosti ako základ, na ktorom sa budujú vzťahy medzi jednotlivcami, skupinami.

V oblasti **postoja k svetu** by sa žiaci mali:

- naučiť chápať konflikty a zmeny ako prirodzený jav a byť pripravení reagovať zmenou svojich postojov, hodnôt a životného štýlu,
- naučiť hľadať alternatívne cesty pred rozhodnutiami či problémami, ktoré nemajú jednoduché alebo konečné riešenie,
- naučiť vážiť si život a všetko živé, porozumieť miestu a úlohe každého a všetkého vo svetovom ekosystéme,
- naučiť rozhodovať a konať v duchu dobra, prejavovať altruizmus.

C. VEDOMOSTI

V oblasti vedomostí **o sebe** by žiaci mali:

- poznať svoje silné a slabé stránky, fyzické, duševné a intelektové možnosti,
- utvárať si vlastný pohľad na svet a zároveň si uvedomiť, že to nie je pohľad jediný a všeobecne prijímaný,
- poznávať vlastnú kultúru, životný štýl a identitu prostredníctvom pohľadu iných.

V oblasti **systémov** by žiaci mali:

- pochopiť systémovú povahu sveta, jeho fungovania, mechanizmus zmien,
- porozumieť základom fungovania ekonomického, ekologického a politického svetového systému,
- pochopiť pojem vzájomná závislosť ľudí, miest, udalostí a problémov,
- identifikovať spoločné znaky ľudstva v oblasti správania, potrieb, túžob...

V oblasti **životného prostredia** by žiaci mali:

- poznať príčiny a dôsledky ničenia a ohrozovania hlavných lokálnych a globálnych ekosystémov, no tiež možnosti riešenia,
- poznať lokalizáciu, ťažbu a využívanie svetových prírodných zdrojov, pochopiť príčiny a dôsledky ničenia neobnoviteľných zdrojov,
- oboznamovať sa so zásadami ochrany prírody a ochranárskymi projektmi,
- poznať príčiny a dôsledky rôznych druhov a typov znečistenia zeme, vody a vzduchu, orientovať sa v základných metódach jeho merania,
- poznať súčasné problémy využívania dostupnej pôdy,
- poznať problémy životného prostredia človeka, mestských sídiel.

V oblasti **práv, povinností a zodpovednosti** by žiaci mali:

- uvedomiť si význam *Všeobecnej deklarácie ľudských práv* pre jednotlivca i celé ľudstvo,
- pochopiť pojem morálneho a zákonného práva a jeho vzťah k ľudským právam, uvedomiť si osobnú zodpovednosť,
- poznať rozdiel medzi právami zameranými na slobodu jednotlivca a tými, ktoré sú zamerané na ochranu a bezpečie,
- pochopiť podstatu a korene predsudkov, ktoré môžu viesť k diskriminácii (vek, pohlavie, rasa, náboženstvo, etnická skupina, jazyk...),
- pochopiť, aké sociálne štruktúry a osobné postoje môžu viesť k útlaku iných,
- pochopiť a akceptovať právo na sebaurčenie.

V oblasti **rozvoja** by žiaci mali:

- pochopiť pojem rozvoj a jeho základné formy,
- pochopiť základné zásady ekonomických vzťahov medzi štátmi,
- pochopiť historické súvislosti rôznych aspektov pomoci rozvojovým krajinám, jej formy a fungovanie,
- pochopiť pojem kolonializmus, neokolonializmus, imperializmus a ich historický i súčasný vplyv na svetové dianie,
- porozumieť postaveniu žien v spoločnosti i vo svete,
- poznať súčasné demografické trendy, orientovať sa v problematike rastu svetovej populácie,
- poznať príčiny a dôsledky pandémie a vážnych zdravotných problémov, pochopiť dôležitosť vyváženej výživy a bezpečných zdrojov vody pre zachovanie zdravia a života, poznať zásady starostlivosti o vlastné zdravie,
- pochopiť súčasné trendy výchovy v rôznych spoločnostiach a význam vzdelania pre rozvoj.

V oblasti **mieru a konfliktov** by žiaci mali:

- rozlišovať pojmy pozitívny a negatívny mier, uviesť príklady v lokálnom i globálnom meradle,
- poznať hlavné príčiny vzniku konfliktov a techniky ich riešenia, urovnania konfliktu a obnovenia mieru v medziludských vzťahoch, medzi skupinami i v medzinárodnom meradle,

- poznať hlavné zdroje a podporovateľov zbrojenia v politickom, ekonomickom i sociálnom kontexte, základné fakty o historických aj súčasných aspektoch mierových hnutí a problematike jadrového odzbrojovania,
- pochopiť príčinné súvislosti medzi bojom za slobodu a terorizmom, poznať ciele a vplyv historických a súčasných nenásilných protestných hnutí.

V oblasti **budúcnosti a alternatívnych vízií** by žiaci mali:

- oboznámiť sa s alternatívnymi smermi vývoja v budúcnosti,
- pochopiť pojem udržateľný rast a súvislosti s osobným zaangažovaním jednotlivca,
- pochopiť holistické poňatie zdravia ako súhrn všetkých stránok osobnosti v harmonickej súčinnosti so Zemou (Pike, Selby, 1994).

1.6 Výchovo-vzdelávací proces v globálnej triede

Globálna výchova a vzdelávanie kladú dôraz na aktívne zapojenie žiaka do edukačného procesu, aby bolo jeho učenie vnútorne motivované a riadené, aby sa napĺňanie estetických, fyzických, duchovných a morálnych potrieb žiakov stalo rovnako dôležité ako dosahovanie kognitívnych cieľov.

Učenie založené na aktivitách a praktických cvičeniach má v globálnej výchove zásadný význam aj z týchto dôvodov:

1. Samotná podstata praktických aktivít umožňuje žiakom získavať informácie, zamýšľať sa nad javmi, problémami, postojmi, hodnotami prostredníctvom vlastného zážitku.
2. Aj v rámci jedinej aktivity možno využiť viacero učebných štýlov, čím sa naplňajú preferencie väčšiny žiakov.
3. Aktivity globálnej výchovy vytvárajú široký priestor na rozvoj schopností, zručností a návykov potrebných na tvorivé zapojenie žiaka do globálnej spoločnosti, ako sú napr. komunikácia, spolupráca, rozhodovanie, vyjednávanie, riešenie problémov...
4. Vzájomné interakcie rôznych myšlienok a názorov žiakov poskytujú ďalšie príležitosti na učenie, na vzájomné obohacovanie sa.
5. Princípy globálnej výchovy pomáhajú vytvárať v spoločenstve žiakov atmosféru demokracie, rovnoprávnosti a ľudskosti.

6. Učenie využívajúce praktické aktivity spĺňa vo vysokej miere požiadavku súladu obsahu a formy – žiaci skutočne spolupracujú, riešia problémy a konflikty, prejavujú empatiu, morálku i zodpovednosť (Pike, Selby, 2000).

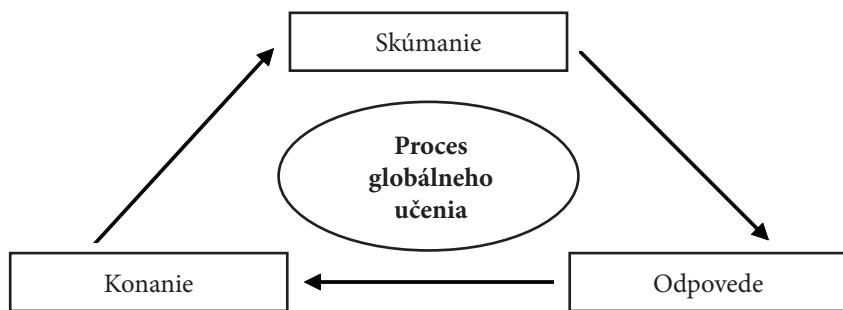
Rozhodujúcim faktorom efektivity cvičení a aktivít je dodržiavanie určitého stanoveného **rytmu učenia**, ktorý má nasledujúce fázy:

→ **fáza bezpečia**: atmosféra osobného bezpečia je pre prirodzené, uvoľnené, pohodové a sebedomné správanie žiakov, vyjadrovanie a rešpektovanie myšlienok a názorov zásadná,

→ **fáza úlohy, problému a ich riešenia**: jednotlivci či skupiny reagujú na zámerne postavené, formulované myšlienky, situácie, pričom je žiaduce využívať tvorivé, divergentné myslenie, povzbudzovať žiakov k experimentovaniu a prijímaniu rizika,

→ **fáza reflexie a analýzy**: v záverečnej diskusii žiaci analyzujú zážitky a skúsenosti z predchádzajúcej fázy a vyvodzujú závery – výstupom môže byť napr. tvorivé písanie, výtvarná podoba – cieľom sú nové myšlienky, zdokonalenie schopností a zručností, zmena postoja, pohľadu na problém...,

→ **fáza akcie**: príležitosť pre žiakov aplikovať v bezpečnom prostredí získané vedomosti a schopnosti (individuálny písomný prejav, spoločný projekt...). Pike, Selby (2000) upozorňujú, že pre niektorých žiakov je *po fázach experimentovania a akcie* na záver aktivity dôležitý akýsi „návrat“ *do fázy bezpečia* (platí to hlavne pri citlivých témach, ktoré môžu vyvolať u žiakov zmiešané pocity, neprijemné skúsenosti) napr. vhodnými aktivitami na povzbudenie sebadôvery a sebedomnia.

Obr. 2 Proces globálneho učenia

Founatinová (2007) charakterizuje proces globálneho učenia (vzdelávanie pre rozvoj) ako **učebný cyklus** pozostávajúci z troch krokov, fáz (pozri obr. 2).

1. **fáza skúmania:** podľa autorky je primárne poznávacia – žiaci sumarizujú, analyzujú, syntetizujú informácie a poznatky o danom probléme, téme, otázke, tvrdení atď., čím si rozvíjajú schopnosť chápať skutočnosti a orientovať sa v probléme;
2. **fáza odpovedí:** žiaci si sami pripravujú odpovede získané a vytvorené na základe preštudovaného materiálu. Oboznamujú sa s rôznymi názormi a pohľadmi na danú tému, formujú svoj vlastný postoj, názor;
3. **fáza konania:** žiaci hľadajú, vyberajú najvhodnejší postup riešenia témy, problému. Dôležitá je zaangažovanosť a príležitosť zapojiť sa pre všetkých (významný prostriedok posilnenia trvácnosti nových vedomostí, schopností, zručností, postojov).

Price a kol. (2007, s. 17) v publikácii *Príručka základných zručností k aktívnemu globálnemu občianstvu* odporúča v rámci aktívneho využívania „globálneho myslenia“ v procese učenia koncepciu 6 krokov:

Krok 1 – PÝTAJTE SA

V tomto kroku sa vyžaduje od žiakov, aby skúmali svoje vnímanie, postoje, názory na globálne témy, problémy.

Krok 2 – VYBERTE SI PROBLÉM

Žiaci vyberajú problémy, ktoré podľa ich názoru majú vplyv na ich život v lokálnom i globálnom meradle (vyberú jeden, s ktorým budú ďalej pracovať).

Krok 3 – ZÍSKAJTE VIAC INFORMÁCIÍ

Krok vyžaduje, aby žiaci získali o vybranom probléme čo najviac informácií, prenikli mu hlbky a pokúsili sa zistiť, ako môže ovplyvňovať ľudí a prostredie.

Krok 4 – PLÁNUJTE

Žiaci sa rozhodujú, ako zrealizujú nápad na riešenie problému, zvažia skutočné možnosti a ich dopad.

Krok 5 – BUĎTE AKTÍVNI

Žiaci majú prejsť samostatnú aktivitu pri riešení, zaznamenávaní a monitorovaní svojho postupu, úspešnosti.

Krok 6 – PREMÝŠLAJTE O TOM

Žiaci sa zamýšľajú nad celým procesom učenia, riešenia, získavania poznatkov rôznymi spôsobmi a hodnotia svoj pokrok, no tiež neúspech, prípadne korekcie v celom procese globálneho myslenia a konania.

1.6.1 Hodnotenie v globálnej výchove

Počas celého výchovno-vzdelávacieho procesu na rôznych úrovniach sa v živote každého jednotlivca stretávame s hodnotiacimi procesmi, prostriedkami. V súvislosti s hodnotením globálneho vzdelávania a výchovy je možné formulovať niekoľko otázok:

- **Je vôbec možné globálnu výchovu hodnotiť?**
- **Je potrebné globálnu výchovu hodnotiť?**
- **Kto vlastne potrebuje hodnotenie?**
- **Čo máme hodnotiť?**
- **Ako máme hodnotiť?**
- **Je dôležité sebahodnotenie žiaka?**
- **Sú formuláre na hodnotenie globálnej výchovy vhodné?**
- **Sú potrebné aj formuláre pre učiteľa?**

Ak pripustíme, že určité hodnotenie je v edukačnom procese vo všeobecnosti potrebné, globálna výchova má v tomto smere výnimočné postavenie, keďže vo väčšine európskych krajín nie je zaradená do spektra všeobecno-vzdelávacích predmetov. Okrem toho cieľ globálnej výchovy sú v kontexte súčasného svetového diania dlhodobé, je teda zrejmé, že v obmedzenom časovom priestore sa pokusy o akékoľvek súhrnné hodnotenie javia ako nezmysuplné.

Ďalšie riziko negatívneho dopadu „nesprávneho“ hodnotenia globálnej výchovy spočíva v tom, že samotný hodnotiaci proces zdôrazňuje individuálne výsledky jednotlivca, z čoho zákonite pramenia súťaživé tendencie v triede. Tým vzniká nebezpečenstvo, že hodnotenie ako také by mohlo byť voči cieľom globálneho vzdelávania a zmyslu výchovnej práce kontraproduktívne. Hodnotiť znalosti a zručnosti žiaka je totiž v tradičnej pedagogike predsa len vždy ľahšie ako posudzovanie kvalitatívnych ukazovateľov posunu jeho osobnosti, schopností, zmien v postojocho, názoroch...

Podľa autorov Pike, Selby (1994) existuje päť aspektov ktoré by mali platiť v akomkoľvek systéme hodnotenia:

1. Mali by sme hodnotiť dôležité vlastnosti

V centre pozornosti globálnej výchovy (a teda aj jej hodnotenia) je napr.

schopnosť chápať problémy, javy a situácie z rôznych uhlov pohľadu, v súvislostiach, vzájomných vzťahoch, perspektíve, schopnosť spolupracovať a priebežný posun v správaní a konaní.

2. *Spôsob hodnotenia by mal byť jasne stanovený a riadený školou*

Kvalitatívne zmeny v oblasti hodnotenia v globálnej výchove by mali znamenať pozitívny posun aj pre celkový systém výchovy žiakov (nehodnotíme priority vedomosti), preto by mali tvoriť neoddeliteľnú súčasť kritérií hodnotenia školských výsledkov.

3. *Hodnotenie by malo byť čo najjednoduchšie*

V globálnej výchove je vhodné vyhnúť sa množstvu hodnotiacich kritérií a jednorazovému skúšaniu. Uprednostňujeme priebežné hodnotenie vo forme postupného utvárania žiackeho profilu.

4. *V rámci overovania schopností žiakov by mala prevážovať ústna forma „skúšania“ a slovné hodnotenie*

Mnohí žiaci sa pri ústnom spôsobe vyjadrovania myšlienok cítia istejšie. Učiteľovo slovné hodnotenie dáva možnosť lepšie poznať silné i slabé stránky žiaka, je pružné.

5. *Hodnotenie by malo byť čiastočne založené na dohode žiaka a učiteľa*

Tradičné spôsoby hodnotenia školských výsledkov stavajú oboch aktérov prevažne do pozície nadriadeného a podriadeného, čo predstavuje určité narušenie atmosféry spolupráce. Prvok dohody, partnerstva v priebežnom hodnotení a jeho citlivé včlenenie do výchovno-vzdelávacieho procesu je najväčším prínosom globálnej výchovy v oblasti efektívneho pôsobenia na žiakov.

Súčasťou hodnotiaceho procesu v globálnej výchove je aj spätná väzba, seba-reflexia, sebahodnotenie žiaka i učiteľa. Ako uvádza Turek (2005), intenzívne sa využíva nielen sebahodnotenie, ale tiež hodnotenie vyučovania žiakmi (napr. písanie, vopred dohodnuté gestá, formy vyjadrenia spokojnosti a pocitov, skupinové hodnotenie, rôzne formuláre pre žiakov, autoevalvačné háčky pre učiteľov...).

Pike, Selby (1994) navrhujú jednoduchý **sebahodnotiaci formulár**, ktorý sa stáva súčasťou žiakovho profilu, portfólia (pozri tab. 1). Praktickým problémom sa môže javiť bodovacia stupnica, ktorá žiakov istým spôsobom obmedzuje vo vyjadrovaní vlastných myšlienok a postojov k daným kritériám.

Formulár sa skladá z troch častí. V prvej sa nachádza tabuľka s presne stanovenými dátami a oblasťami na vyplnenie a vyjadrenie názoru na každú realizovanú aktivitu. Druhá časť sumarizuje súbor schopností a zručností, ktorých vývin sa hodnotí v rámci všetkých činností. V tretej časti sa schopnosti posudzujú na konci školského roka.

Tab. 1 **Sebahodnotiaci formulár**

Časť 1. Reakcia na aktivitu						
Ako by si zhodnotil svoje výsledky, správanie, konanie, postoje v aktivite? Vpíš do tabuľky požadované údaje a na svoje hodnotenie použi tieto skratky: 1 = výborný 3 = priemerný 2 = dobrý 4 = nevýrazný						
Dátum	Predmet	záujem	radosť z práce	pochopenie	prínos	poznámky
	aktivita 1					
	aktivita 2					
Časť 2. Hodnotenie vlastností, schopností						
Zhodnoťte svoju prácu. Hodnotenie sa bude opakovať v priebehu roka niekoľkokrát. Použite tieto skratky: 1 = veľmi dobre 2 = celkom dobre 3 = s ťažkosťami 4 = skoro vôbec nie 5 = netýka sa ma to						
Symbol	Čo si myslíte, ako ste schopní...?	Dátum hodnotenia				
	organizovať svoju prácu					
	spolupracovať s ostatnými v skupine					
	vyjadrovať otvorene svoje myšlienky v hovorenom prejave					
	vyjadrovať otvorene svoje myšlienky písomne					
	aktívne počúvať ostatných					

	čítať a porozumieť písanému textu				
	získavať informácie z filmov a videa				
	akceptovať rôzne uhly pohľadu, názory iných				
	vcítiť sa do situácie iného				

Časť 3. Zmena postoja, názoru

Zhodnotte, či sa váš pohľad na niektoré témy a problémy, s ktorými ste sa počas roka stretli, zmenil. Použite tieto skratky:

- 1 = rozumiem tomu, chápem to oveľa viac
- 2 = rozumiem tomu, chápem to len o trochu viac
- 3 = nezmenilo sa nič, chápem to stále rovnako
- 4 = som z toho ešte viac zmätený/-á

Ak máte k téme nejaké poznámky, napíšte ich na určené miesto.

Téma, tvrdenie, problém (príklady)	Poznámky
Ženy majú rovnaké právo na vzdelanie ako muži.	
Ľudia sa odlišujú od zvierat, pretože verbálne komunikujú.	
Komunikačné schopnosti možno neustále rozvíjať.	
Za znečisťovanie životného prostredia sme zodpovední všetci.	

Modifikované podľa Pike, Selby (1994)

1.6.2 Globálny učiteľ, vzdelávanie učiteľov

„Priemerný učiteľ rozpráva. Dobrý učiteľ vysvetľuje. Výborný učiteľ ukazuje. Najlepší učiteľ inšpiruje.“

Artemus Ward

V globálnej výchove je mimoriadne dôležitá pozitívna motivácia žiakov a stimulujuce prostredie, v ktorom má žiacky kolektív pocit bezpečia a istoty, spolupracuje a prostredníctvom priamych skúseností preberá zodpovednosť za prácu i výsledky vzniknuté na báze kooperácie (Turek, 2005).

Ako teda poskladať mozaiku vlastností globálneho učiteľa? Aký by mal globálny učiteľ byť?

Úspešná učiteľská výchovno-vzdelávacia činnosť vo všeobecnom kontexte predpokladá okrem odborných kvalít predovšetkým **pedagogický talent** ako potenciálnu štruktúru činnosti, **pedagogické majstrovstvo** ako štruktúru reálnych schopností a **pedagogický takt** ako štruktúru osobnosti.

Na učiteľa, ktorý má ambície pripraviť žiaka na aktívnu rolu účastníka v globalizovanom svete, sú podľa Pike, Selby (1994) kladené špecifické požiadavky.

♦ **Globálny učiteľ uprednostňuje pri riešení problémov celosvetový kontext, nie lokálne hľadisko.**

V rámci výučby preferuje systémový prístup, vyhýba sa prílišnému zjednodušovaniu a generalizovaniu. Žiakov povzbudzuje k poznávaniu a diskusii o príčinách celosvetového vplyvu globálnych podmienok.

♦ **Globálny učiteľ približuje žiakom rozmanitosť a potenciál najrôznejších kultúr.**

Tematiku precízneho poznania jednotlivých kultúr, etnických a geografických odlišností bez zjednodušeného či stereotypného prístupu možno efektívne využiť pri analýze rôznych predsudkov a prejavov diskriminácie v diskusii so žiakmi. Zároveň má veľký význam pri posudzovaní rozmanitosti života a rozvoji citlivého rešpektovania inakosti.

♦ **Globálny učiteľ sa orientuje na budúcnosť.**

Základná téza jeho pôsobenia zameriava pozornosť žiakov na ich možnosti rozumne ovplyvňovať budúci obraz sveta, ktorý nie je vopred daný.

♦ **Globálny učiteľ umožňuje žiakom získať vedomosti, dospieť k záverom a zmene postoja samostatne.**

Primárnou úlohou učiteľa nie je priame sprostredkovávanie informácií a poznatkov, ale pomoc žiakom nájsť spôsob, ako sa učiť, ako obohacovať svoje vedomosti, umožniť im, aby k záverom a osobným postojom dospeli samostatne (Turek, 2005).

♦ **Globálny učiteľ vstúpuje žiakom vieru v ľudské možnosti.**

Ku každému žiakovi pristupuje ako k jedinečnej osobnosti s neopakovateľným potenciálom, ktorá obohacuje kolektív svojimi vedomosťami, skúsenosťami a názormi.

♦ **Globálny učiteľ kladie dôraz na komplexný a rovnomerný vývin osobnosti.**

Proces učenia chápe a realizuje ako interaktívne pôsobenie na všetky zložky osobnostného vývinu žiaka – získavanie vedomostí, rozvoj v citovej a sociálnej oblasti.

♦ **Globálny učiteľ využíva bohatú databázu metód, foriem, prostriedkov výučby.**

Rešpektuje rôznorodosť učebných štýlov žiakov, no zároveň dbá na to, aby sa žiaci naučili pracovať aj inými spôsobmi. Výchovno-vzdelávacie metódy využíva v súlade s obsahom a cieľmi vyučovania.

♦ **Globálny učiteľ chápe učenie ako celoživotný proces.**

Dobrá učiteľ je zároveň žiakom. V procese výučby akceptuje, že aj on sa môže od žiakov veľa naučiť. Pomáha im pochopiť, že odpovede na otázky a riešenia problémov nie sú nemenné, konečné.

♦ **Globálny učiteľ rešpektuje práva iných, zodpovednosť za rozhodovanie primerane presúva aj na skupinu, triedu.**

Jeho cieľom je určitá autonómia a posilnenie jednotlivca v pozitívnom a povzbudzujúcom prostredí. Dôležitým činiteľom v tomto procese je zavedenie štandardného mechanizmu spätnej väzby medzi učiteľom a žiakmi i spoločné hodnotenie vyučovacej hodiny, aktivity.

♦ **Globálny učiteľ približuje žiakom medzipredmetové vzťahy, súvislosti.**

Nevyhnutným predpokladom súladu výučby všetkých predmetov je pripravenosť a ochota učiteľského zboru preferovať princípy a ciele globálneho učenia, a to nielen v rovine horizontálnej (predmety v jednom ročníku), ale aj v rovine vertikálnej – teda od predškolského veku až k dospelosti.

♦ **Globálny učiteľ spája život triedy so životom celého školského spoločenstva a komunity.**

Výchova a vzdelávanie jednotlivca v celej šírke jeho osobnostného potenciálu nie je možná bez širších súvislostí a možností (rodičovský vplyv, mimoškolská činnosť, ďalšie organizácie zaoberajúce sa výchovou a vzdelávaním detí a žiakov).

Najdôležitejšie zásady vzdelávania učiteľov pre 21. storočie

Vytvorenie systému vzdelávania, ktorého „produktom“ by bol globálny učiteľ, je „syzifovská práca“.

Bez nadšenia a osobného znútornenia filozofie globálneho učenia, vysokého stupňa dôvery, otvorenej komunikácie a vzájomnej spolupráce bude veľmi ťažké tento výchovno-vzdelávací prístup do edukačnej praxe obhájiť a presadiť. Čo však možno v príprave učiteľov k edukačnej praxi zdôrazňovať, je:

- dôraz na komunikačné spôsobilosti verbálnej i neverbálnej komunikácie,
- posilňovanie kritického myslenia,
- rozvoj schopnosti aktívneho počúvania,
- preferovanie kooperatívneho spôsobu učenia, interakcie,
- dôraz na osobné skúsenosti a aktívne zapojenie žiakov do výučby,
- facilitátorsky spôsob prípravy – účastníci sú len vedení k samostatnému osvojovaniu si vedomostí, riešeniu problémov a vyvodzovaniu záverov,
- vystupovanie a hodnotenie výučbových aktivít v role žiakov,
- akceptácia rôznorodosti učebných štýlov,
- spoločné vzdelávanie pre učiteľov rôznych cieľových skupín (predprimárne, primárne, sekundárne vzdelávanie),
- využívanie „metódy šoku“ – odkrývanie, poznávanie a prekonávanie určitých bariér v názoroch a postojoch k svetu (Pike, Selby, 1994).

2/ Globálne vzdelávanie v kontexte slovenského školstva

„Nebude jednoduché primäť mladých ľudí, aby sa podelili o svoje myšlienky a pocity a boli otvorení zmeniť svoje správanie.“

UNICEF, 2003

Ako sa uvádza v príručke *S každým dieťaťom sa ráta!* (Unicef, 2004), práve tí, ktorí dokážu prekonať svoje predsudky, budú zohrávať kľúčovú úlohu v utváraní spoločnosti, v ktorej žijú.

Vzdelávanie by ich preto malo povzbudiť, aby si všímali a sledovali nielen dianie okolo nich, ale aj v širšom okolí, svete. Vedomosti a informácie im rozšíria obzor poznania, no mali by sa učiť aj sociálnym zručnostiam a rozvíjať sa osobnostne – len tak môže dôjsť k zmene postojov, názorov, správania.

2.1 Z histórie globálneho vzdelávania

Slovenská republika (SR) sa ako riadny člen svetových a európskych organizácií (NATO, OECD, Európska únia) stala donorskou krajinou a tým sa zaviazala k pomoci rozvojovým krajinám a ku globálnemu znižovaniu chudoby. Aj keď má Slovensko dlhodobú tradíciu v poskytovaní humanitárnej a rozvojovej pomoci, prvým systémovým krokom v tejto oblasti bola až *Koncepcia rozvojovej pomoci* poskytovanej SR z roku 1999. V roku 2000 sa Slovensko pripojilo k výzve OSN naplňať *Miléniové rozvojové ciele* (Millenium Developments Goals – MDGs) do roku 2015 (Hipš, Ďurišová, 2006).

Posledným aktuálnym dokumentom, ktorý k tejto problematike schválila SR, je *Strednodobá stratégia oficiálnej rozvojovej pomoci SR na roky 2009 – 2013* pod záštitou gestora programu oficiálnej rozvojovej pomoci *SlovakAid*. Z tejto stratégie vychádza *Národný program oficiálnej rozvojovej pomoci na rok 2013* (NP ODA 2013), ktorý schválila vláda Slovenskej republiky na svojom

zasadnutí 6. februára 2013. Materiál každoročne pripravuje MZVaEZ SR ako národný koordinátor pre oficiálnu rozvojovú pomoc SR (zdroj: <http://www.slovakaid.sk/>). Uvedené fakty o členstve v medzinárodných organizáciách a zainteresovanosti Slovenska v donorských aktivitách a z nich vyplývajúce záväzky a ich praktická realizácia predpokladajú informovanosť a podporu občanov, ktorá je v našej spoločnosti zatiaľ pomerne nízka.

Chýba širšie povedomie verejnosti o význame rozvojovej pomoci a problematike globálnej previazanosti vo vzájomných súvislostiach. Zdôrazňovanie potreby solidarity, zvyšovanie informovanosti a zmeny nášho správania by mali byť súčasťou vzdelávacieho procesu na všetkých úrovniach školského systému (Dôvodová správa k národnej stratégii globálneho vzdelávania na obdobie rokov 2011 – 2015).

Globálne, rozvojové či globálne rozvojové vzdelávanie?

V praxi mimovládnych organizácií, ktoré sa dlhodobo venujú problematike humanitárnej a rozvojovej pomoci i vzdelávacím aktivitám, ale aj v odbornej literatúre sa často vyskytujú a zamieňajú termíny *globálne vzdelávanie*, *rozvojové vzdelávanie*, *humanitárne vzdelávanie*, *globálne rozvojové vzdelávanie* či *vzdelávanie pre trvalo udržateľný rozvoj*.

Na európskej úrovni sa termín *rozvojové vzdelávanie* používa bežne už niekoľko rokov. V Európskej únii je rozvojové vzdelávanie druhou časťou rozvojovej spolupráce, a to v štátoch poskytujúcich pomoc (Šindler, 2005). Jeho špecifikom je, že impulzom k vzniku v osemdesiatych rokoch 20. storočia boli vlastne mimovládne organizácie, ktoré formou vzdelávania zvyšovali informovanosť verejnosti o rozvojových témach. V anglosaskej literatúre sa vyskytujú oba pojmy – **globálne** (global education) aj **rozvojové** (development education) a používajú sa obyčajne ako synonymá. Nemecké odborné zdroje uvádzajú podobné termíny – **Globales Lernen** (globálna výchova) a **Entwicklungspolitische Bildungsarbeit** (rozvojové vzdelávanie), v Českej republike sa používa aj termín **globálne rozvojové vzdelávanie**. V tomto kontexte sa vo Veľkej Británii hovorí o **globálnej dimenzii**, v Austrálii o **globálnych perspektívach** a Rakúsko presadzuje **globálnu dimenziu vo vzdelávaní** (Kahátová a kol., 2010).

Pre edukačnú prax je dôležité zdôrazniť spoločnú črtu najrôznejších definícií globálneho vzdelávania v súvislosti s tematikou rozvojovej pomoci a rozvojo-

vého vzdelávania, a to myšlienku, že ľudia z najrozvinutejších svetových regiónov musia vedieť o problémoch rozvojových krajín a byť pripravení im pomôcť (Suchožová, 2007).

Využívajúc alternatívne a moderné nástroje vzdelávania a výchovy zamerané na rozvoj a podporu kritického myslenia rôznych cieľových skupín sa tak globálne vzdelávanie stáva zastrešujúcim konceptom so širokým obsahom (problematika chudoby, zdravia, detskej práce, rozvoja, multikulturalizmu, environmentálneho a mierového vzdelávania, ľudských práv...).

Definície

Jediná všeobecne platná definícia globálneho vzdelávania neexistuje. Ako uvádza Kahátová a kol. (2010), v európskom priestore sa využívajú **2 definície**:

1. **Rozvojové vzdelávanie** je aktívny proces učenia sa založený na solidarite, rovnosti, inklúzii a spolupráci. Umožňuje posun od základnej informovanosti o medzinárodných rozvojových prioritách cez porozumenie príčin a dôsledkov globálnych problémov až po osobnú angažovanosť a zodpovedné konanie. Posilňuje účasť všetkých občanov v boji proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu. Snaží sa ovplyvňovať smerovanie na národnej i medzinárodnej úrovni tak, aby bolo spravodlivejšie a sociálnejšie, s rešpektovaním životného prostredia, ľudských práv a trvalo udržateľného rozvoja (definícia organizácie The Development Education Forum of CONCORD, ktorá združuje rôzne platformy mimovládnych organizácií z 33 krajín Európy).
2. **Globálne vzdelávanie** zdôrazňuje globálny kontext v učení sa a rozvíja:
 - kritické a kreatívne myslenie,
 - uvedomenie si seba samého a otvorenosť voči inakosti,
 - optimizmus a konanie v prospech lepšieho sveta (def. inštitúcie Development Education Association (DEA) pôvodne pre britské školstvo).

Globálne vzdelávanie pracuje s **ôsmimi základnými konceptmi**, ktoré sa navzájom prelínajú:

1. globálne občianstvo,	5. kultúrna rozmanitosť,
2. globálna previazanosť,	6. hodnoty a postoje,
3. sociálna spravodlivosť,	7. ľudské práva,
4. riešenie konfliktov,	8. trvalo udržateľný rozvoj.

2.2 Národná stratégia pre globálne vzdelávanie na roky 2012 – 2016

Potreba systematického globálneho vzdelávania na Slovensku v posledných desaťročiach vyplynula zo spoločenského vývoja. Rôzne formy vzdelávania zameraného na objasňovanie problémov a tendencií súvisiacich s globalizačnými procesmi boli predovšetkým doménou mimovládnych organizácií (MVO), ktoré do škôl priniesli viaceré témy, ako sú *svetová chudoba, spravodlivý obchod, klimatické zmeny, udržateľný rozvoj, detské práva, gender* a pod.

Významnú úlohu v oblasti zavádzania globálnych tém do školstva zohrali projekty získané za finančnej pomoci Programu SlovakAid, v rámci ktorých MVO realizovali výchovno-vzdelávacie aktivity priamo v školách, no tiež projekty spolufinancované Európskou úniou so širším záberom a dopadom na cieľové skupiny. Dlhodobé úsilie MVO v spolupráci s ministerstvom zahraničných vecí, ministerstvom školstva, vedy, výskumu a športu a jeho priamo riadených organizácií vyústilo do priamej podpory multiplikačných aktivít v oblasti globálneho vzdelávania (GV) prostredníctvom celoslovenského projektu schváleného v r. 2007.

Projekt priebežného vzdelávania s cieľom získať poznatky o princípoch, praxi GV (v tom čase GRV) a aplikovať ich vo výchovno-vzdelávacom procese v zmysle prierezovej témy bol určený pre učiteľov základných a stredných škôl. Jeho úspešnú realizáciu podporila aj dotlač a distribúcia existujúcich metodických materiálov (príručky MVO a preklady zahraničných zdrojov), no postupne aj novovytvorené publikácie metodických centier. V tejto súvislosti nezanedbateľnú úlohu zohral tiež portál www.rozvojovevzdelavanie.sk s aktuálnou ponukou aktivít, publikácií, akcií a výziev, prehľadu zahraničných i slovenských organizácií a inštitúcií zaoberajúcich sa globálnou problematikou.

Mimovládny sektor inicioval aj vývoj vzdelávacích aktivít v oblasti rozvojovej problematiky na vysokých školách od r. 2005. Pre systém formálneho vzdelávania v kontexte narastajúcich globalizačných tendencií má pregraduálna príprava učiteľov, pedagogických zamestnancov i vysokoškolsky vzdelaných občanov, ktorí sa akýmkoľvek spôsobom podieľajú na výchove a vzdelávaní mladej generácie, zásadný význam.

2.2.1 Kurikulárna transformácia školstva a globálne vzdelávanie

Reformné procesy v ostatných rokoch znamenajú pre slovenské školstvo okrem iného aj nepopierateľný prínos zadefinovania a zavedenia nových prierezových tém v štátnom vzdelávacom programe. Mnohé z nich (napr. environmentálna výchova, multikultúrna výchova, ochrana života a zdravia) sú zároveň aj obsahom globálneho vzdelávania, no jeho skutočný obsah, ciele a princípy ani zďaleka nepokrývajú (Kahátová a kol., 2010). Globálne témy sa sporadicky objavujú aj v niektorých vyučovacích predmetoch (dejepis, geografia, občianska náuka, etika), školské vzdelávacie programy umožňujú zaradenie GV ako samostatného vyučovacieho predmetu v rámci voliteľných hodín. Aj keď sa vďaka nadšeným učiteľom globálne vzdelávanie postupne začleňuje do niektorých vzdelávacích oblastí, výučbových predmetov, záujmových útvarov, mimoškolských aktivít i celoškolských projektov, celému úsiliu chýba globálna dimenzia, reflexia potrieb občana 21. storočia pre život v globálne prepojenom svete, systémová koncepcia.

V **štátnych vzdelávacích programoch** na rôznych stupňoch a druhoch škôl sú však zadefinované ciele výchovy a vzdelávania, ktoré sa čiastočne prekrývajú s cieľmi globálneho vzdelávania, čo môže byť pozitívny i stmefujúci prvok prípravy mladej generácie aj v oblasti globálnej problematiky.

Štátny vzdelávací program pre predprimárne vzdelávanie uvádza medzi hlavnými cieľmi aj tieto:

- získať a posilňovať úctu k ľudským právam a základným slobodám,
- pripraviť sa na život v slobodnej spoločnosti v duchu znášanlivosti, porozumenia, tolerance, rovnosti pohlaví a priateľstva medzi národmi, národnostnými a etnickými skupinami a cirkvami a náboženskými spoločnosťami,
- naučiť sa kooperovať v skupine, kolektíve a preberať na seba primeranú zodpovednosť,
- naučiť sa chrániť svoje zdravie vrátane využitia zdravej výživy a chrániť životné prostredie,
- naučiť sa rozvíjať a kultivovať svoju osobnosť, pripraviť sa na celoživotné vzdelávanie,
- naučiť sa rešpektovať všeľudské etické hodnoty.

V **štátnom vzdelávacom programe pre primárne vzdelávanie** sú uvedené nasledujúce ciele príbuzné s cieľmi GV:

- poskytnúť žiakom bohaté možnosti vedeného skúmania ich najbližšieho kultúrneho a prírodného prostredia tak, aby sa rozvíjala ich predstavivosť, tvorivosť a záujem skúmať svoje okolie,
- umožniť žiakom spoznávať svoje vlastné schopnosti a rozvojové možnosti a osvojiť si základy spôsobilosti učiť sa učiť sa a poznávať seba samého,
- podporovať kognitívne procesy a spôsobilosti žiakov kriticky a tvorivo myslieť prostredníctvom získavania vlastnej poznávacej skúsenosti a aktívnym riešením problémov,
- vyvážené rozvíjať u žiakov spôsobilosti dorozumievať sa a porozumieť si, hodnotiť a iniciatívne konať aj na základe sebariadenia a sebareflexie,
- podporovať rozvoj intrapersonálnych a interpersonálnych spôsobilostí, najmä otvorene vstupovať do sociálnych vzťahov, účinne spolupracovať, rozvíjať si sociálnu vnímavosť a citlivosť k spolužiakom, učiteľom, rodičom, ľuďom obce a k svojmu širšiemu kultúrnemu a prírodnému okoliu,
- viesť žiakov k tolerancii a k akceptovaniu iných ľudí, ich duchovno-kultúrnych hodnôt,
- naučiť žiakov uplatňovať svoje práva a súčasne plniť svoje povinnosti, niesť zodpovednosť za svoje zdravie a aktívne ho chrániť a upevňovať.

V obsahovej časti sú súčasťou kurikula prierezové témy *multikultúrna a environmentálna výchova*, ktoré sú zároveň aj obsahom GV, a k jeho cieľom má najbližšie *etická výchova*.

Štátny vzdelávací program pre nižšie sekundárne vzdelávanie formuluje tieto ciele príbuzné s cieľmi GV:

- osvojiť si základ všeobecného vzdelania poskytovaného školou,
- mať záujem a potrebu učiť sa aj mimo školy,
- osvojiť si a využívať efektívne stratégie učenia sa,
- nadobudnúť primeranú úroveň komunikačných spôsobilostí a spolupráce,
- mať rešpekt k druhým a zodpovedný vzťah k sebe a svojmu zdraviu.

V obsahovej časti sa problematika GV nachádza v prierezových témach – *environmentálna, multikultúrna a mediálna výchova* a v predmetoch *etická výchova, občianska náuka, geografia*.

V **štátnom vzdelávacom programe pre gymnáziá** sa cieľom GV najviac približujú sociálne ciele, z kľúčových kompetencií sú to spôsobilosti riešiť problémy a občianske kompetencie, zo vzdelávacích oblastí je to oblasť *človek a spoločnosť*, z prierezových tém *environmentálna a multikultúrna výchova*.

Štátny vzdelávací program pre odborné vzdelávanie uvádza niekoľko cieľov podobných s cieľmi GV:

- získať sociálne a občianske kompetencie,
- získať a posilňovať úctu k ľudským právam, základným slobodám a zásadám stanoveným v *Dohovore o ochrane ľudských práv a základných slobôd*,
- pripraviť sa na zodpovedný život v slobodnej spoločnosti v duchu porozumenia a znášanlivosti, rovnosti muža a ženy, priateľstva medzi národmi, národnostnými a etnickými skupinami, náboženskej tolerancie,
- podporovať poznanie žiakov lepšie chápať svet, v ktorom žijú, a nevyhnutnosť udržateľného rozvoja,
- rozvíjať slobodné, kritické a nezávislé myslenie žiakov, ich úsudok a rozhodovanie, viesť k prijímaniu zodpovednosti žiakov za svoje myslenie, rozhodovanie, správanie a cítenie,
- vytvárať úctu a rešpekt k živej a neživej prírode, k ochrane životného prostredia a chápanie globálnych problémov ľudstva,
- viesť žiakov k tomu, aby sa vo vzťahu k iným ľuďom oslobodili od rasizmu, predsudkov, xenofóbie, intolerancie, agresívneho nacionalizmu, etnickej, náboženskej a inej neznášanlivosti,
- viesť žiakov k aktívnej účasti v občianskom živote a spolupráci na rozvoji demokracie.

2.2.2 Hlavné zámery národnej stratégie pre globálne vzdelávanie

Globálne a rozvojové vzdelávanie bolo od vzniku nového systému oficiálnej rozvojovej pomoci SR jej integrálnou súčasťou. Vo všetkých strategických materiáloch MZV SR o riešení rozvojovej problematiky sa v rámci priorit informačnej politiky ministerstva deklaruje význam zvyšovania povedomia verejnosti o dôležitosti poskytovania pomoci a tým aj podpory vzdelávania a spolupráce rôznych aktérov.

V **Programovom vyhlásení vlády SR na obdobie rokov 2010 – 2014** sa v kapitole zahraničná politika, v časti o rozvojovej pomoci uvádza, že MZV SR podporí rozvojové vzdelávanie v školách a výchovu mladej generácie vo vedomí solidarity a spolupatričnosti. Legislatívna podpora aktivitám slovenských organizácií v tejto oblasti je deklarovaná nielen v rámci dokumentov, ale tiež prostredníctvom finančného rozpočtu, ktorý každoročne vyčleňujú štátne orgány v národnom programe pre oficiálnu rozvojovú pomoc.

V súvislosti s nevyhnutnosťou strategickej koordinácie zavádzania globálnych tém do edukačného procesu vo formálnom i neformálnom vzdelávaní vznikla v roku 2010 na MZV SR pracovná skupina, ktorej členmi boli zástupcovia MZV SR, MŠVVaŠ SR, Štátneho pedagogického ústavu, Metodicko-pedagogického centra a Platformy mimovládnych rozvojových organizácií. Uvedená pracovná skupina vypracovala podkladový materiál k v tom čase GRV, ktorý mal slúžiť ako základ na vytvorenie Národnej stratégie GRV.

Hlavnými zámermi predkladaného návrhu stratégie boli:

- začleniť GRV do všetkých úrovní formálneho vzdelávania,
- zvýšiť význam GRV v oblasti neformálneho vzdelávania a podporiť osvetové aktivity určené širokej verejnosti, politikom a médiám,
- rozvíjať spoluprácu a partnerstvo v oblasti GRV medzi zainteresovanými aktérmi,
- zaistiť dlhodobú finančnú podporu pre kvalitné a efektívne programy.

2.2.3 Terminológia, definícia, cieľové skupiny, ciele

V rámci terminológie na účely stratégie pre materské, základné a stredné školy, ako aj na pregraduálnu prípravu učiteľov navrhla pracovná skupina termín **globálne vzdelávanie** (GV je ponímané ako zastrešujúci koncept, ktorého súčasťou je aj GRV, environmentálne, multikultúrne a mierové vzdelávanie, tiež vzdelávanie o ľudských právach) a pre vysoké školy nepedagogického smeru termín **rozvojové vzdelávanie** (zahŕňa všetky aktivity zamerané na vzdelávanie študentov o rozvojových otázkach a prípravu budúcich profesionálnych pracovníkov v oblasti problematiky rozvoja).

Národnú stratégiu pre globálne vzdelávanie na obdobie rokov 2012 – 2016 schválila vláda Slovenskej republiky dňa 18. januára 2012. GV definuje ako

vzdelávanie, ktoré zdôrazňuje globálny kontext vo vzdelávaní. *Prostredníctvom tohto vzdelávania dochádza k zvyšovaniu povedomia o globálnych témach, ktoré sa týkajú každého jednotlivca, rozvíjaniu kritického myslenia a porozumenia výziev a problémov v tejto oblasti, a tým aj k motivácii ľudí k zodpovednosti a osvojeniu si hodnôt aktívneho globálneho občana.*

Jeho súčasťou je globálne rozvojové vzdelávanie, ktoré sa sústreďuje na problémy súvisiace s nerovnosťou vo svete (napr. chudoba), ďalej environmentálne vzdelávanie, multikultúrne vzdelávanie, mierové vzdelávanie, ako aj vzdelávanie k ľudským právam v globálnom kontexte.

Cieľové skupiny

V oblasti *formálneho vzdelávania* sú to deti, žiaci a pedagogickí zamestnanci v materských, základných a stredných školách.

V *neformálnom vzdelávaní a verejnej informovanosti*: deti, žiaci a mládež zúčastňujúci sa voľnočasových aktivít a mimoškolskej činnosti, verejnosť, médiá, zamestnanci verejnej a štátnej správy, politici, poslanci.

Ciele národnej stratégie

Hlavný cieľ: zaistiť občanom SR prístup k informáciám o globálnych problémoch a problémoch rozvojových krajín, motivovať ich k aktívnemu prístupu k ich riešeniu.

Čiastkové ciele:

1. Začleniť ciele, princípy a témy GV do štátnych vzdelávacích programov formou globálnej dimenzie.
2. Kontinuálne vzdelávať pedagogických zamestnancov, aby reflektovali princípy, ciele a témy GV, a rozvíjať vedomosti, zručnosti a postoje učiteľov potrebné na začleňovanie GV do výučby (akreditované programy MPC).
3. Zohľadniť témy GV v príprave budúcich pedagogických zamestnancov.
4. Začleniť témy GV v rámci mimoškolských aktivít do výchovných programov školských zariadení (školské kluby detí, školské strediská záujmovej činnosti, centrá voľného času, školské internáty).
5. Vytvoriť podmienky na začlenenie rozvojových tém do študijných programov na VŠ nepedagogických smerov (samostatný predmet v rámci spoločensko-vedných študijných odborov alebo vznik akreditovaného študijného programu Rozvojové štúdiá, forma postgraduálneho štúdia).

6. Podporiť vedu a výskum na vysokých školách a univerzitách v oblasti rozvojovej problematiky.
7. Zabezpečiť neformálne vzdelávanie mládeže v rámci globálnych tém (projekty, kurzy, programy so zapojením mládežníckych organizácií).
8. Zabezpečiť prístup verejnosti, zamestnancov verejnej správy, politikov a médií k informáciám o globálnych problémoch a problémoch rozvojových krajín tak, aby boli schopní zaujať aktívny postoj k ich riešeniu.

Ciele globálneho vzdelávania

V národnej stratégii sa uvádza, že *„hlavným cieľom je poskytnúť cieľovým skupinám informácie, ktoré umožňujú porozumenie sociálnym, environmentálnym, ekonomickým a politickým procesom vo svete, rozvíjajú kritické myslenie a formujú globálne občianske postoje“*. Špecifické ciele možno v konkrétnom edukačnom procese formulovať v zmysle najnovších taxonómií cieľov v doméne **kognitívnej** (oblasť získavania vedomostí, poznatkov a informácií, intelektuálnych zručností, poznávacích schopností), **afektívnej** (oblasť formovania, resp. zmena postoja a hierarchie hodnôt, sociálno-komunikatívnych zručností) a **psychomotorickej** (oblasť rozvoja motorických zručností, schopností a návykov za účasti psychických procesov).

Globálne vzdelávanie je špecifické tým, že za kľúčové sa považujú afektívne a psychomotorické ciele, pri kognitívnych cieľoch sa dôraz kladie na rozvíjanie vyšších myšlienkových operácií (afektívne, psychomotorické a kognitívne ciele sú konkretizované v národnej stratégii).

Pre potreby súčasnej pedagogickej praxe uvádzame **návrh formulácií špecifických cieľov globálneho vzdelávania**, ktoré majú spĺňať základné odborné požiadavky na ich určovanie (podľa Tureka, 2005: konzistentnosť, primeranosť, vyjadrenie výkonov žiakov v pojmoch, jednoznačnosť a kontrolovateľnosť, merateľnosť):

- opísať príčiny a dôsledky najdôležitejších globálnych problémov,
- porovnať rôzne koncepty chápania rozvojových teórií, ľudských práv či globalizačných javov,
- kriticky analyzovať príčiny a dôsledky ťažkých životných podmienok ľudí žijúcich v rôznych oblastiach sveta,
- rozoznať rozdiely v ekonomickej, sociálnej a environmentálnej situácii v rôznych oblastiach sveta,

- objasniť rôzne aspekty príčin a dôsledkov rozdielov,
- vymenovať hlavných aktérov rozvojovej spolupráce,
- navrhnúť vlastné možnosti aktívne sa podieľať na rozvoji na lokálnej i globálnej úrovni,
- zhodnotiť, prečo a akým spôsobom sa uskutočňuje rozvojová pomoc,
- prijať zodpovednosť za seba a vnímať svoju úlohu vo svete,
- pociťovať potrebu aktívne sa podieľať na riešení miestnych problémov a prispievať k riešeniu problémov na regionálnej, národnej i medzinárodnej úrovni,
- vnímať a akceptovať výhody vzájomnej spolupráce,
- rešpektovať odlišné názory a pohľady na svet,
- solidarizovať sa s ľuďmi žijúcimi v ťažkých podmienkach,
- prevziať zodpovednosť za správanie, ktoré zabezpečí trvalo udržateľný život na Zemi,
- pochopiť vzájomnú závislosť a prepojenosť rôznych oblastí sveta a rôznych dimenzií rozvoja,
- vnímať svoje možnosti aktívne sa podieľať na rozvoji na lokálnej i globálnej úrovni,
- využiť nástroje demokracie v rámci podieľania sa na verejnom živote,
- vymedziť problém a analyzovať ho, hľadať rôzne riešenia a vybrať najvhodnejšie, využívať na riešenie problému skúsenosti vlastné i ostatných,
- odhadnúť svoje schopnosti a hľadať možnosti, ako ich využiť na riešenie problémov,
- uvedomiť si zodpovednosť za svoje rozhodnutia pri riešení problémov,
- efektívne spolupracovať s ostatnými ľuďmi,
- na základe informácií si vytvoriť vlastný názor, podporiť ho argumentmi,
- prijať názor ostatných a korigovať svoj pôvodný názor,
- využívať empatiu pri poznávaní situácie ostatných,
- myslieť systémovo a hľadať súvislosti.

V súvislosti s napĺňaním cieľov globálneho vzdelávania bol vypracovaný **Akčný plán na plnenie úloh vyplývajúcich z Národnej stratégie pre globálne vzdelávanie na rok 2012.**

V rámci školského vzdelávania budú ciele napĺňané formou reflektovania **globálnej dimenzie – upriamovaním pozornosti na globálne súvislosti v obsahu vzdelávania** (v rámci relevantných predmetov, prierezových tém).

Je zrejmé, že udalosti a vývoj v iných častiach sveta ovplyvňujú život aj v našej krajine, či už je to súčasná ekonomická a finančná kríza, nelegálna migrácia, bezpečnostné hrozby, vojenské konflikty alebo klimatické zmeny. Preto je potrebné, aby sa tieto témy odrazili aj vo vzdelávaní v našich školách (zdroj: www.statpedu.sk).

2.2.4 Pedagogické východiská a princípy globálneho vzdelávania

A. PEDAGOGICKÝ KONŠTRUKTIVIZMUS

Prvý pilier pedagogického pôsobenia, ktoré kladie dôraz na procesy objavovania, rozširovania a pretvárania poznávacích štruktúr v procese učenia sa. Zameriava sa na spôsob, akým vzniká poznanie a porozumenie i akým spracovávame mnohodimenzionálnu a mnohoznačnú realitu, konštruujeme výpovede a nachádzame užitočné riešenia v nepretržitej ľudskej aktivite. Pre pedagogickú prax to znamená, že výchovno-vzdelávací proces má navodzovať situácie, ktoré sa čo najviac približujú situáciám spontánneho učenia, čo je možné dosiahnuť najmä dôrazom na vnútornú motiváciu žiakov, aktivizáciou ich vedomostí, predkladaním problémových a polemických zadaní, zdôrazňovaním významu a užitočnosti poznatku pre život.

V globálnom vzdelávaní ide o inšpiratívne strety názorov a myšlienok, využitie priestoru na polemiku, originálne prístupy k riešeniu daného problému, obhájenie vlastného postoja či jeho revidovanie pod tlakom silnejších argumentov (zdroj: www.varianty.cz).

B. KRITICKÉ MYSLENIE

Druhý pilier posúva do popredia rozvoj jednej zo základných kompetencií globálneho vzdelávania, ktorou je kritické myslenie. V období informačnej explózie je na vytvorenie vlastného názoru a zaujatie postoja nevyhnutné dôkladné zvažovanie a kritické triedenie množstva informácií.

V globálnom vzdelávaní sa kladie dôraz na vnímanie globálnych problémov v súvislostiach, rozlišovanie medzi príčinami a dôsledkami spoločenských javov, oddeľovanie faktov od ich interpretácie (napr. hodnotenie mediálnych správ), posudzovanie situácie z viacerých uhlov pohľadu a rozpoznávanie predsudkov a negatívnych stereotypov (Kahátová a kol., 2010).

C. INTERAKCIA

V globálnom vzdelávaní nie je dôležité memorovať, ale vytvoriť si vlastný názor, presadiť svoje myšlienky, obhájiť postoj, rozvíjať komunikačné zručnosti v procese aktivizácie účastníkov výučby. Na potrebu zmeny zaužívaných rolí učiteľov a žiakov, na vzťahy založené na partnerstve, spolupráci, interakcii reaguje tretí pilier pedagogického pôsobenia (učiteľ – facilitátor, žiak – aktívny spolutvorca, zdroj nápadov...).

D. KOOPERÁCIA

Štvrtý pilier zdôrazňuje význam kooperatívnej práce v skupinách, a to z dôvodov sociologických i psychologických. V podmienkach spomínanej formy učenia si žiaci efektívnejšie osvojujú a rozvíjajú spôsobilosti typické pre viaceré kľúčové kompetencie, napr. plánovanie, organizácia, deľba, kontrola a hodnotenie práce, vzájomná pomoc a spolupráca, komunikácia, zodpovednosť a povinnosť, tolerancia a rešpekt, konštruktívne riešenie konfliktov... (Turek, 2005).

Skupinové formy realizácie aktivít preferuje aj globálna výchova a vzdelávanie.

Princípy globálneho vzdelávania

Globálna zodpovednosť – zodpovednosť za svoje konanie a za svet, ktorým ovplyvňujeme

Solidarita – solidarita s ľuďmi žijúcimi v ťažkých podmienkach a ochota im svojím konaním pomôcť

Participácia – aktívna a informovaná účasť na riešení problémov a konfliktov

Vzájomná prepojenosť – uvedomenie si globálnej previazanosti a súvislostí medzi miestnym, regionálnym a medzinárodným dianím

Spolupráca – rovnocenné partnerstvo medzi ekonomicky rozvinutými a rozvojovými krajinami

Sociálna spravodlivosť a rovnosť – dodržiavanie ľudských práv a rovných príležitostí pre všetkých

Otvorenosť a kritické myslenie – kritický prístup k informáciám a schopnosť kritického úsudku a informovaného rozhodovania

Udržateľný rozvoj – prispôsobenie životného štýlu smerujúceho k zachovaniu a zlepšeniu životného prostredia pre ďalšie generácie

2.2.5 Kompetencie rozvíjané prostredníctvom globálneho vzdelávania

Národná stratégia pre globálne vzdelávanie uvádza, že GV rozvíja základné kompetencie, a to informačnú gramotnosť, kritické myslenie, komunikáciu a spôsobilosť riešiť problémy. Z pedagogického hľadiska je však potrebné venovať problematike rozvoja kompetencií vo výchove a vzdelávaní prostredníctvom globálnej dimenzie oveľa viac priestoru. Obrovský potenciál tém, metód a spôsobov implementácie globálnych súvislostí do edukačného procesu otvára široké možnosti ich využitia pri výbere aktivít, stanovovaní cieľov a prostriedkov výučby, a tým aj pri rozvíjaní spôsobilostí žiakov i učiteľov.

V súvislosti s definovaním kompetencií, ktoré sa rozvíjajú u detí v predprimárnom vzdelávaní, **u žiakov** primárneho, nižšieho sekundárneho, stredného a vyššieho odborného vzdelávania a **študentov** vysokých škôl pedagogického zamerania v globálnom vzdelávaní, je vhodné vychádzať zo štátnych vzdelávacích programov, ktoré jasne stanovujú kľúčové kompetencie pre každý typ školského vzdelávania a obohatiť ich o globálnu dimenziu primeranú mentálnym schopnostiam a vekovým osobitostiam detí, žiakov a študentov.

Sociálne komunikačné spôsobilosti (kompetencie):

- dieťa, žiak, študent uplatňuje ústretovú komunikáciu na vytváranie dobrých vzťahov s ľuďmi, s ktorými prichádza do kontaktu v lokálnom i globálnom kontexte,
- dokáže náležite reagovať a používať vhodné argumenty, vyjadriť svoj názor na rôzne svetové javy a problémy, ich príčiny a dôsledky i na globalizačné tendencie vo svete,
- chápe význam a uplatňuje formy takých komunikačných spôsobilostí, ktoré sú základom efektívnej spolupráce založenej na vzájomnom rešpektovaní práv a povinností a na prevzatí osobnej zodpovednosti za správanie, ktoré zabezpečí trvalo udržateľný život na Zemi.

Spôsobilosť učiť sa a na celoživotné učenie sa:

- dieťa, žiak, študent dokáže získavať, vyberať a kriticky hodnotiť informácie a ich zdroj, tvorivo ich spracovať a prakticky využívať v aktívnom angažovaní sa vo veciach verejného života,
- zlepšuje svoju vytrvalosť, aktivitu a iniciatívu, kriticky hodnotí svoj pokrok, prijíma spätnú väzbu a uvedomuje si svoje ďalšie rozvojové možnosti v osobnej angažovanosti.

Spôsobilosť uplatňovať matematické myslenie a poznávanie v oblasti vedy a techniky:

- dieťa, žiak, študent využíva matematické myslenie na riešenie praktických problémov v každodenných situáciách svojho života i života iných ľudí,
- využíva základy prírodovednej gramotnosti, ktorá mu umožní robiť vedecky podložené úsudky pri riešení problémov lokálneho a postupne i globálneho charakteru.

Spôsobilosť v oblasti informačných a komunikačných technológií:

- dieťa, žiak, študent vie používať vybrané IKT pri osvojovaní si poznatkov z oblasti globálnej problematiky (aktéri rozvojovej a humanitárnej pomoci, problematika globalizácie sveta, slovenské i svetové organizácie a inštitúcie zaoberajúce sa environmentálnou a rozvojovou problematikou, medzinárodné postavenie a úloha SR v rámci rozvojovej pomoci...),
- vie využívať IKT (zákl. postupy, programy, možnosti aplikácií) vo vlastnej tvorivej práci (získavanie a spracovanie informácií o globalizačných trendoch vývoja spoločnosti formou textov, prezentácií...).

Spôsobilosť riešiť problémy:

- dieťa, žiak, študent vníma a sleduje problémové situácie vo svojom najbližšom okolí, premýšľa o príčinách a dôsledkoch problémov, pri ich riešení uplatňuje primeraným spôsobom metódy založené na analyticko-kritickom a tvorivom myslení, spôsobilosti vie potom využiť aj na globálnej úrovni,
- pri riešení problémov hľadá a využíva rôzne informácie a pokúša sa o ich riešenie založené na akceptácii, tolerancii, spolupráci a empatii.

Spôsobilosti osobné, sociálne, personálne a občianske:

- dieťa, žiak, študent si uvedomuje základné hodnoty humanizmu, zmysel národného kultúrneho dedičstva každého národa, uplatňuje, ochraňuje a využíva princípy demokracie pri podieľaní sa na verejnom živote,
- uvedomuje si svoje práva v kontexte so zodpovedným prístupom k svojim povinnostiam, aktívne prispieva k naplneniu práv iných,
- kontroluje vlastné správanie, vie odhadnúť dôsledky svojich rozhodnutí a činov v súvislosti so zodpovednosťou za trvalo udržateľný rozvoj sveta,
- vyvážené chápe svoje osobné záujmy v spojení so záujmami širšej skupiny, resp. spoločnosti (sveta),
- osvojí si základné postupy efektívnej spolupráce a kooperácie v skupine v záujme dosiahnutia spoločného cieľa na lokálnej i globálnej úrovni,

- je otvorený kultúrnej a etnickej rôznorodosti,
- má predpoklady zainteresovane sledovať a posudzovať udalosti a vývoj verejného života a zaujímať k nim stanoviská, aktívne podporuje udržateľnosť kvality životného prostredia.

Spôsobilosti pracovné:

- dieťa, žiak, študent je flexibilný a schopný prijať a zvládať inovatívne zmeny v lokálnom i globálnom rozmere.

Spôsobilosti smerujúce k iniciatívnosti a podnikavosti:

- dieťa, žiak, študent dokáže inovovať zaužívané postupy pri riešení úloh a problémov každodenného života – tieto spôsobilosti preniesť aj do oblasti riešenia globálnej problematiky.

Spôsobilosti vnímať a chápať kultúru a vyjadrovať sa nástrojmi kultúry:

- dieťa, žiak, študent sa dokáže vyjadrovať na úrovni základnej kultúrnej gramotnosti v súvislosti s poznávaním, rešpektovaním, tolerovaním a akceptáciou iných kultúr,
- uvedomuje si význam kultúrnej komunikácie vo svojom živote, v živote celej spoločnosti i v súvislosti s komunikáciou s inými kultúrami,
- cení si, rešpektuje a akceptuje kultúrne hodnoty, tradície a vkus iných ľudí,
- je solidárny, tolerantný a empatický k prejavom iných kultúr.

Pri definovaní kľúčových kompetencií rozvíjaných prostredníctvom globálneho vzdelávania u **učiteľov** (akreditované vzdelávacie programy MPC, vzdelávacie aktivity a iniciatívy mimovládnych organizácií...) je vhodné vychádzať z profesijného štandardu pre kategóriu **učiteľ**, ktorý rozlišuje tri kompetencie:

→ v dimenzii žiak

- **pedagogicko-didaktické kompetencie:**

učiteľ vyberá a používa metódy na posúdenie poznávacích schopností, motivácie k učeniu, individuálnych vzdelávacích potrieb žiakov v triede a posúdenie sociokultúrneho prostredia na rozvoj žiaka v oblasti globálneho vzdelávania;

→ v dimenzii edukačný proces

- **odborno-didaktické a pedagogicko-psychologické kompetencie:**

učiteľ pozná, vyberá a sprostredkúva obsah vymedzený globálnym vzdelávaním, implementuje ho do školského vzdelávacieho programu,

didakticky spracováva nové poznatky z oblasti GV a začleňuje ich do učebných osnov vyučovacích predmetov,
rešpektuje dôstojnosť všetkých žiakov, uplatňuje jasné a zrozumiteľné pravidlá podporujúce dobré vzťahy a vzájomnú spoluprácu (lokálny i globálny aspekt),
používa vhodné didaktické prostriedky, metódy a formy práce podporujúce chápanie globalizačných procesov a problémov a primeranú orientáciu v nich,
používa rôzne druhy, formy a spoľahlivé nástroje hodnotenia, sebahodnotenia a vzájomného hodnotenia žiakov v súlade s obsahom a cieľmi GV;

→ v **dimenzii učiteľ**

- **sebarozvojová kompetencia:**

učiteľ vyhodnocuje úroveň svojich kľúčových profesijných, osobnostných a etických kompetencií v procese sprostredkúvania informácií a rozvíjania kompetencií žiakov v oblasti GV,
v profesijnej činnosti vystupuje ako podporovateľ učenia sa žiakov, utvárania a zmeny postojo v k jednotlivým javom globálnej problematiky.

2.2.6 Hlavné témy globálneho vzdelávania

Obsah globálneho vzdelávania je determinovaný aktuálnymi svetovými výzvami. Keďže problematika globalizácie je rozsiahla, pre pedagogickú prax je najvhodnejšie definovať základné tematické celky zahrňujúce ďalšie subtémy s možnosťou ich priebežnej aktualizácie.

Národná stratégia definuje tieto tematické celky a témy:

- **Globalizácia a vzájomná prepojenosť** – témy týkajúce sa prepojenosti rozvinutých a rozvojových krajín a ich vzájomné ovplyvňovanie.
Témy: Aspekty globalizácie, Ekonomická globalizácia – svetový obchod, Udržateľný rozvoj, Migrácia
- **Globálne problémy a rozvojová spolupráca** – témy rozvoja ako súčasť globálneho vzdelávania opisujú problémy súčasného sveta.

Témy: Rozvojová spolupráca a humanitárna pomoc SR a EÚ, Dobrovoľníctvo v rozvojovej spolupráci a humanitárnej pomoci, Spravodlivý obchod a etické podnikanie, Rozvoj, koncepcia rozvoja, princípy, Miléniové rozvojové ciele, Chudoba a nerovnosť, Zdravie: HIV/AIDS, podvýživa, Konflikty vo svete: formy a metódy riešenia konfliktov

- **Multikulturalizmus** – východisko pre multikultúrnu výchovu ako súčasť globálneho vzdelávania.

Témy: Stereotypy a predsudky, Xenofóbia, rasizmus, intolerancia, Kultúrna identita, kultúrne rozdiely, náboženské rozdiely

- **Životné prostredie s ohľadom na globálne aspekty** – súčasť environmentálnej výchovy ako jeden z celkov globálneho vzdelávania.

Témy: Zmena klímy, Odpady, Environmentálna migrácia, Vzduch, voda, pôda, Využívanie prírodných zdrojov, Alternatívne zdroje energií

- **Ludské práva** – východisko k výchove k ľudským právam s cieľom ich ochrany a rešpektovania

Témy: Ludské práva a občianske práva, Práva dieťaťa, Rodová rovnosť (Gender), Demokracia a dobré vládnutie

2.3 Etické zásady objektívneho informovania o témach

Neoddeliteľnou súčasťou globálneho vzdelávania v rámci využívania prostriedkov a pomôcok vo výchovno-vzdelávacom procese je aj obrazový a ilustračný materiál, videá, animácie, fotografie, rôzne iné vizuálne formy informácií o globálnych problémoch, javoch a súvislostiach, no tiež textové správy, literárne ukážky, príbehy z minulosti i súčasnosti, mediálne informácie a správy, osobné výpovede ľudí, novinové titulky, reklamy, verejné prezentácie.

V súvislosti s plnením zámerov a cieľov Národnej stratégie pre globálne vzdelávanie na obdobie rokov 2012 – 2016 je dôležité sprístupňovať obsah globálnych tém nielen v súlade s mentálnymi schopnosťami a vývinovými špecifikami cieľových skupín, ale zásadný je aj spôsob podávania a prezentovania správ, informácií a obrazového materiálu deťom, žiakom, študentom.

Z iniciatívy írskej platformy mimovládnej organizácie Dochas v roku 1989 a následne ako výsledok spolupráce s organizáciami v krajinách globálneho juhu vznikla prvá verzia akéhosi „kódexu“, ktorý obsahuje zásady úrovne

etického objektívneho informovania o rozvojových krajinách, ale aj o situácii v rozvinutých štátoch. Aktuálna podoba kódexu bola prijatá v roku 2006 konfederáciou európskych platforiem mimovládnych organizácií **Concord**, ktorá zastrešuje 1 600 organizácií EÚ (Gadzinowska a kol., 2008).

Pre pedagogickú prax materských, základných, stredných škôl i v pregraduálnej príprave budúcich pedagogických zamestnancov sú najdôležitejšie nasledujúce zásady etického prístupu k používaniu obrazového a textového materiálu v globálnom vzdelávaní:

1. Vyberať a využívať obrazový a textový materiál rešpektujúci úctu, rovnosť, solidaritu a spravodlivosť

Táto zásada neznamená, že sa máme vyhýbať závažným témam. Najdôležitejšie je informovať o nich pravdivo. Ide o prejavovanie úcty, rešpektovanie práva na súkromie a dôstojnosť zobrazovaných osôb, skupín aj napriek ich rôznorodosti a etnickým rozdielom. Ak hovoríme o solidarite, mali by sme zameriavať pozornosť žiakov na to, čo rôznorodosť môže spájať, nie zdôrazňovať rozdiely. *Čomu sa vyhnúť?*

Zobrazovaniu utrpenia (podvyživené deti, pokraj smrti, nerešpektovanie dôstojnosti), **obrázkom a fotografiám**, ktoré vzbudzujú negatívne reakcie, výčitky svedomia, nepremyslené reakcie okamžitej pomoci bez zmysluplného pochopenia situácie a budovania povedomia (pozri obr. 3), **materiálom** zobrazujúcim niekoho, kto čaká odovzdane na „niečiu pomoc“ (je akceptovaný len v prípade, že je sprevádzaný opisom situácie a súhlasom osôb), **ukážkam**, kde sa za každú cenu prezentuje dominancia „záchrancu“ (napr. tzv. celebrity, ktoré sa fotografujú s deťmi v biede, v chorobe), **prezentáciám** typu „my biele, bohatí, pomáhame vám chudobným, čiernym...“

Obrázok môže vzbudzovať u citlivých ľudí veľmi negatívne emócie, pocity viny a výčitky svedomia (to nie je zámer globálneho vzdelávania). Takáto fotografia je obzvlášť nevhodná pre deti a žiakov.

Obr. 3 Hladomor

2. Každú zobrazenú situáciu ukázať v užšom i širšom kontexte

Pre príjemcov rôznych opísaných či zobrazených situácií bez dostatočného množstva relevantných informácií môžu byť niektoré fakty, súvislosti nejasné či nesprávne pochopené. Preto je vhodné položiť si pred použitím materiálu otázku: „Čo všetko potrebuje príjemca vedieť, aby pochopil silu tejto situácie, výpovede, správy?“

Čo je potrebné zahrnúť do opisu: opis situácie, vysvetlenie náhodnosti alebo typického prejavu danej kultúry či skupiny ľudí.

1. Afrika
2. Bežný deň v Afrike
3. Mladí športovci sa rozcvičujú (Afrika, Keňa)

Čo by sa dozvedeli príjemcovia, keby si prečítali jeden z prvých dvoch opisov? Boli by informácie o obrázku dostatočné, aby si príjemcovia mohli urobiť vlastný názor? Čo by si mohli myslieť na základe druhého opisu? Neposilňuje tento opis zaužívaný stereotyp, že takto vyzerá bežný deň Afričanov?

3. Vyhýbať sa obrazom a správam, ktoré podporujú stereotypy, vyvolávajú senzácie alebo diskriminujú ľudí, situácie, miesta

Je potrebné brať do úvahy fakt, že jeden obrázok či príbeh môže vyvolať dojem obrazu celej spoločnosti (pozri obr. 4, 5).

Zobrazovanie tohto typu vyvoláva aj nebezpečný stereotyp, že prezentuje Afričanov ako zaostalejších ľudí, bez vplyvov civilizácie („my vyspeli“ a „oni zaostali“).

Obr. 4 Afričan

Ak je Slovensko prezentované v zahraničí fotografiou, na ktorej sú chlapi v krojoch (snímka z dobového, národopisného filmu), cudzinci môžu mať dojem, že je to vzhľad bežného Slováka aj v súčasnosti.

Obr. 5 Slováci

Aj keď sa v globálnom vzdelávaní zobrazovaní tragických situácií a udalostí v lokálnom meradle nemôžeme vyhnúť, snažíme sa o objektívny pohľad bez zveličovania a opisovania krutosti, aby nedošlo k zovšeobecňovaniu názorov na situáciu v celej krajine (napr. fotografie detských vojakov).

Naopak, pri objasňovaní niektorých udalostí a tém je potrebné vyhnúť sa zľahčovaniu situácie, plytkosti a bagatelizácii vo vysvetľovaní (napr. niektoré počítačové hry, ktoré majú prívlastok vzdelávacie, sú koncipované tak, že prežitie ľudí je závislé od rýchleho stlačenia príslušného tlačidla).

4. Zobrazovať materiál a správy len so súhlasom zainteresovaných osôb, umožniť im osobne interpretovať danú situáciu, overiť si, či je zverejňovanie údajov v súlade s právami osôb

O aké situácie môže ísť:

- fotografovanie a opis udalosti bez súhlasu,
- osobitne citlivé sú témy zdravia (obete konfliktov, násilie, ľudia s HIV, odlišnou sexuálnou orientáciou, tabu témy...),
- informácie z tzv. druhej ruky – často skreslený, neobjektívny a povrchný pohľad, nedostatočné pochopenie témy.

5. Rešpektovať ľudské práva

Táto zásada je akoby zastrešujúcim princípom všetkých odporúčaní narábania s obrazovým a textovým materiálom. K citlivým témam je možné a žiaduce pristupovať kreatívne a zároveň s úctou a dôstojne.

6. konať v súlade s najvyššími štandardmi na ochranu detí (dodržiavaním Dohovoru o právach dieťaťa)

Detské fotografie v rôznych situáciách sú často využívanými objektmi na približovanie tém globálneho vzdelávania. Stretávame sa so stereotypom hladných a plačúcich detí, ale aj so stereotypom veselých, krásnych, čistých, upravených detí, veselo mávajúcich do objektívu.

Čo sa odporúča:

- dať deťom možnosť slobodného prejavu a vyjadrenia sa k situácii,
- informovať o pozitívnych zmenách v postavení detí a mládeže na celom svete (Gadzinowska a kol., 2008).

2.3.1 Zásady v praxi

Ako uvádza Gadzinowska (2008) zásady práce s obrázkovým a textovým materiálom v pedagogickej praxi umožňujú predstaviť realitu rozvojových krajín v kontexte hlbšieho porozumenia a rešpektu k miestnym komunitám.

Nešokujme ľudskými tragédiami – aj keď v informovaní o realite tretieho sveta dlho prevládal názor i prax, že jeho cieľom je pôsobiť čo najviac na emócie, v súčasnosti sa tento postoj v súlade s princípmi dodržiavania ľudských práv, úctou a rešpektom k ľudskej bytosti mení z viacerých dôvodov:

- šokujúce zábery môžu vyvolať silný dojem, sú jednoduché a problém znázorňujú naturalisticky – pozornosť príjemcov sa zvýši, no skutočný dlhotrvajúci záväzok a záujem o riešenie problémov to neprinesie,
- tieto obrazy a výpovede nie sú vždy spojené s cieľmi informovanosti verejnosti i cieľmi výchovy a vzdelávania mladej generácie,
- príjemca, ktorý takéto obrazy a výpovede vidí a číta, čelí podľa psychológov *kognitívnej disonancii* (rozpor obrazu so skúsenosťami z vlastného života sa premieta do ohrozenia predstavy o sebe ako „dobrej“ osobnosti, čo môže vyvolať pocit, že vo svete sa dejú „hrozné“ veci, a osoba s tým nemôže nič urobiť – preto sa tento stav pokúsi napr. zmierniť tým, že prispeje na charitatívnu zbierku – mechanická reakcia).

Zobraziť neznamená porozumieť. Každý jav má svoje príčiny – tie, ktoré vyplývajú z prostredia, a tie, ktoré prisudzujeme na základe vnútorných pohnútok (napr. ľudia rozvojových krajín sú chudobní, lebo sú leniví – vnútorný aspekt, nespravodlivé pravidlá medzinárodného obchodu – vonkajší aspekt). Preto nevhodne vybrať správy či obrazy, ktoré vyvolávajú pocit, že za chudobu globálneho juhu môže lenivosť a neschopnosť generovať príjem, vytvárajú

stereotypy. Aj využívaním záberov na bezbranných ľudí, bez aktívnej činnosti, sa stereotypy posilňujú. Žiaduce sú obrazy a správy, ktoré prezentujú spoločné črty a umožňujú rozvíjať pocit spolupatričnosti, solidarity, a nie tie, ktoré znázorňujú a zdôrazňujú rozdiely medzi ľuďmi.

Vytvárať objektívny obraz krajín globálneho juhu – na základe vedomostí o príčinách a dôsledkoch konkrétnej situácie a mieste – pravdivý obraz je zbavený stereotypov a diskriminácie osôb, udalostí (najčastejšie sú stereotypy o lenivosti, absencii pocitu zodpovednosti a o chýbajúcich informáciách potrebných na samostatné rozhodovanie o svojom rozvoji).

2.3.2 Praktické rady na záver

V nasledujúcej tabuľke sú uvedené príklady nežiaduceho, a naopak, objektívneho informovania o témach rozvojových krajín (pozri tab. 2).

Tab. 2 Príklady postupov informovania

Jednostranný a stereotypný obraz	Obraz so zreteľom na súčasnú situáciu a vzájomné súvislosti
Koncentrácia na	Rovnováha v odovzdávaní poznatkov o
• problémy	• výhodách a nevýhodách života v rôznych krajinách
• hladomor a jeho obeť	• potravinovej bezpečnosti, spôsoboch jej dosahovania, rozmanitosti stravovacích návykov, problémoch obezity, rozmanitosti životných štýlov, konzumnom spôsobe života
• konflikty, vojny a násilie	• multikulturalizme, spôsoboch riešenia konfliktov, roly občanov v práci pre mier
• nedostatky v rozvojových krajinách	• tom, čo môžu ľudia v týchto krajinách ponúknuť a čo sa môžu navzájom naučiť
• potreby v rozvojových krajinách	• právach ľudí na Juhu a následných povinnostiach všetkých krajín vrátane krajín Severu
• činnosti bohatých krajín v oblasti pomoci	• medzinárodnej rozvojovej spolupráci a činnostiach samotných obyvateľov Juhu vo vlastnom rozvoji
• predstavenie kontinentov ako homogénnych celkov (napr. Afrika)	• podobnostiach a rozdieloch medzi jednotlivými krajinami Juhu
• odhaľovanie aktuálnych poznatkov	• znalosti vedeckých poznatkov pochádzajúcich bezprostredne od ľudí z krajín Juhu

(modifikované podľa Gadzinowska a kol., 2008)

2.4 Aktivity na rozvoj kompetencií globálneho občana

Téma: **MIER**

Aktivita: **Dve mulice**

Vek: **8 +**

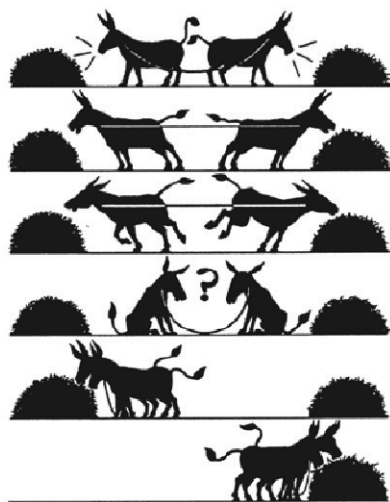
Ciele: spolupracovať, klásť otázky, zoradiť jednotlivé časti obrázka, opísať príbeh dvoch mulíc, vyriešiť konflikt nenásilnou formou

Rozvíjané kompetencie globálneho občianstva: schopnosť pozorovania, zapamätávania, aktívneho počúvania, kladenie otázok, vyjednávanie, dosahovanie konsenzu, rozhodovanie, vyjadrovanie vlastného názoru, riešenie problémov

Pomôcky: súbor šiestich obrázkov dvoch mulíc, čistý list papiera, písacie potreby

Postup:

1. Žiaci utvoria štvorice. Každá z nich dostane rozstrihaný a premiešaný súbor šiestich obrázkov (pozri obr. 6). Úlohou je zoradiť ich tak, aby skupina čo najvýstižnejšie opísala možný príbeh dvoch mulíc. Žiakov upozorníme, že pre spoločnú prácu je dôležité, aby všetci členovia skupiny navrhovali riešenia, kládli otázky, vyjadrovali vlastný názor, zdôvodňovali svoj výber a poradie.

Obr. 6 Dve mulice

2. Každá skupina predstaví svoju verziu príbehu a zdôvodní poradie jednotlivých častí. Nasleduje diskusia v triede medzi členmi skupín o postupe práce a jej výsledkoch.

Alternatíva: Žiaci vytvoria šesťčlenné skupiny a usadia sa okolo stola alebo v kruhu na podlahe. Každý člen skupiny dostane jeden obrázok a počas jednej minúty si ho prezrie. Nikomu ho však nesmie ukázať ani s nikým hovoriť. Po uplynutí minúty všetci svoje obrázky schovávajú a snažia sa ich len verbálne opísať ostatným členom skupiny. Úlohou je, aby sa členovia skupiny dohodli na poradí, v akom by jednotlivé časti mali byť poskladané (napr. 1. člen – štvrtý obrázok v poradí, 2. člen – prvý obrázok v poradí...).

Vzájomná dohoda vyústi do kladenia obrázkov na stôl alebo podlahu (kresbou dole). Potom sa obrázky otočia, a ak to členovia skupiny budú považovať za potrebné, urobia záverečné opravy.

Využitie: Príbeh dvoch mulíc je vhodný na priblíženie témy nenásilného riešenia konfliktov prostredníctvom vzájomnej dohody, konsenzu pre všetkých, spolupráce skupiny (aspekt globálneho občana). Prvá alternatíva predstavuje účinný spôsob rozvoja logického myslenia, schopnosti kreatívneho riešenia problémov, vyjednávania. Druhá je okrem rozvíjania kompetencií globálneho občana vhodná aj na precvičovanie pamäti, pozornosti, aktívneho počúvania a verbálneho opisu (modifikované podľa Pike, Selby, 2000).

Téma: MIGRÁCIA

Aktivita: Ako sa asi cítia?

Vek: 13 +

Ciele: vyjadriť myšlienku a pocit z rôznych uhlov pohľadu, vyjadriť vlastný názor a oceniť názor iných

Rozvíjané kompetencie globálneho občianstva: porozumenie sociálnej spravodlivosti a rovnosti, empatia, rešpektovanie a oceňovanie rozmanitosti, porozumenie globálnych súvislostí migrácie, prekonávanie stereotypov

Pomôcky: fotografia *Slovenčina pre cudzincov*, záznamová tabuľka, písacie potreby

Poznámky: Aktivita je prebratá z projektu *Náš spoločný svet* (vzdelávací program Varianty), ktorého hlavným zámerom bolo overiť skúsenosti pedagógov z Veľkej Británie v oblasti výučby globálnych tém a inšpirovať učiteľov v Českej republike k realizácii vlastných aktivít. Jej cieľom bolo zistiť mieru

empatie žiakov voči prisťahovalcom a schopnosť zaujať postoje, vyjadriť názor a pocity z rôznych uhlov pohľadu na problém.

Postup:

1. Žiaci dostanú fotografiu, ktorú autor nazval *Slovenčina pre cudzincov*. Majú porozmýšľať, čo na fotografii vidia, a pokúsiť sa vžiť do situácie týchto ľudí (ako sa asi cítia, čo si asi myslia). Nápady žiaci zapisujú do pripravenej tabuľky 3.

Obr. 7 *Slovenčina pre cudzincov*

2. Svoje nápady žiaci zdôvodňujú a spoločne o nich diskutujú, vyjadrujú svoje názory na možné pocity a myšlienky postáv z tabuľky.

Tab. 3 **Čo si myslia, ako sa cítia?**

	Čo si myslia? Napíšte prvú myšlienku, ktorá vám napadne.	Ako sa cítia? Napíšte prvú myšlienku, ktorá vám napadne.
mama, ktorej dcéra navštevuje kurz slovenského jazyka		
autor učebnice <i>Slovenčina pre cudzincov</i>		
slovenský poslanec		
zákazník v obchode, v ktorom predávajú Vietnamci		

Téma: CHUDOBA

Aktivita: Prečo ľudia hladujú

Vek: 10 +

Ciele: roztriediť dôvody podľa závažnosti, verbálne zdôvodniť svoj výber, pre-
javiť empatický postoj k životu chudobných ľudí, pochopiť hlavnú príčinu
hladu

Rozvíjané kompetencie globálneho občianstva: empatia, záujem o životné prostredie a udržateľný rozvoj, porozumenie globálnych súvislostí medzinárodného obchodu

Pomôcky: 9 kartičiek s tvrdeniami o dôvodoch hladu, 9 plastových téglíkov s uzáverom, v ktorom je dierka (musí cez ňu prejsť 1 fazuľa), suchá fazuľa

Postup:

1. Každý kartičke s tvrdením o príčine hladu ľudí priradíme jeden téglík. Žiaci dostanú po tri fazuľky na „hlasovanie“. Úlohou žiakov je vhodiť svoje fazuľky do tých téglíkov, ktoré podľa ich názoru predstavujú najzávažnejšie príčiny hladu (všetky tri však môžu hodiť aj do jedného téglíka, ak si myslia, že práve toto je najzávažnejšia príčina).
2. Po skončení „hlasovania“ sa téglíky otvoria a fazuľky sa spočítajú. Poradie kartičiek s dôvodmi chudoby sa podľa výsledkov hlasovania môže prilepiť (pripevniť) na viditeľné miesto. Nasleduje diskusia, v ktorej žiaci komentujú a zdôvodňujú svoje hlasovanie, vyjadrujú svoje názory, môžu kladať otázky.

Tvrdenia o príčinách hladu:

1. Na Zemi žije príliš veľa ľudí.
2. Ľudia z bohatých krajín nedávajú dosť peňazí na charitu.
3. Nie je dostatok jedla pre všetkých.
4. Ľudia nemôžu pestovať plodiny kvôli vojnám.
5. Chudobní pestovatelia nemôžu predávať svoje produkty bohatým krajinám.
6. Pestovatelia a farmári dostatočne nevyužívajú nové spôsoby, aby vyprodukovali väčšie množstvo plodín.
7. Najúrodnejšia domáca pôda je využívaná na pestovanie plodín určených pre iné krajiny.
8. Pôda nie je spravodlivo rozdeľovaná.
9. Ľudia sú veľmi chudobní, preto si nemôžu potraviny kupovať.

Zdroj: Skalická, P. /Ed./ – Blažková, B. /Ed./, 2012

Záver

Zámerom publikácie bolo informovať čitateľa o celosvetových problémoch, príležitostiach a výzvach pre globálneho občana, ktorý chápe vzájomnú závislosť a prepojenosť štrukturálnych systémov, kriticky zvažuje príčiny a dôsledky globálnych prepojení v ich pozitívnych, ale tiež negatívnych dopadoch na lokálne prostredie v kontexte vzdelávacieho systému.

Slovenské školstvo ako súčasť európskeho edukačného prostredia je povinné zapojiť sa do celosvetových snáh a pripraviť svojich občanov na pochopenie a zvládnutie globálnych tendencií v záujme ich efektívneho fungovania v mnohodomenzionálnom priestore globálnych súvislostí.

Pripravenosť zodpovedne prijímať a správne hodnotiť informácie o svetových problémoch sa stáva nevyhnutnou kompetenciou európskeho občana, zvlášť mladej generácie, ktorá bude tvoriť a presadzovať nové európske hodnoty a vízie.

Zoznam bibliografických odkazov

- EXNEROVÁ, V. /Ed./ . 2005. *Globální problémy a rozvojová spolupráce*. Praha : Člověk v tísni, 2005. ISBN 80-86961-00-1.
- FOUNTAINOVÁ, S. 2007. *Vzdelávanie pre rozvoj. Učiteľov zdroj pre globálne učenie*. Prešov : Metodicko-pedagogické centrum, 2007. ISBN 978-80-8045-480-7.
- GADZINOWSKA, D. a kol. 2008. *Ako hovoriť o väčšine sveta. Ako objektívne informovať o krajinách globálneho juhu*. Varšava : Inštitút pre globálnu spoločnosť, 2010. ISBN 978-83-928244-0-4.
- HIPŠ, J., ĎURIŠOVÁ, P. 2006. *Svet je len jeden*. Bratislava : Metodicko-pedagogické centrum Bratislavského kraja, 2006. ISBN 80-7164-420-X.
- KAHÁTOVÁ, B. a kol. 2010. *Mimovládne iniciatívy vo vzdelávaní*. Bratislava : Nadácia otvorenej spoločnosti – Open society foundation, 2010.
- KLINEC, I. 2001. *Slovensko 21 – vízia pre 21. storočie* [online]. 2001. [cit. 09-02-2013]. Dostupné na internete: <<http://www.akademickyrepozitar.sk/sk/repozitar/slovensko-21-vizia-pre-21-storocie.pdf>>.
- KLINEC, I. 2002. *Globálne prognózy* [online]. 2002. [cit. 09-02-2013]. Dostupné na internete: <<http://www.akademickyrepozitar.sk/sk/repozitar/globalne-prognozy-globalne-vizie-globalne-strategie-pre-3-tisicrocie.pdf>>.
- LYSÝ, J. /Ed./ . 2007. *Globálne rozvojové vzdelávanie* (učebné texty). Bratislava : ALBUM, 2007. ISBN 978-80-968667-7-9.
- NÁDVORNÍK, O., VOLFOVÁ, A. /Ed./ . 2004. *Společný svět*. Praha : Člověk v tísni, 2004. ISBN 80-903510-0-X.
- PIKE, G., SELBY, D. 1994. *Globální výchova*. Praha : Grada, 1994. ISBN 80-85623-98-6.
- PIKE, G., SELBY, D. 2000. *Cvičení a hry pro globální výchovu*. Praha : Portál, 2000. ISBN 80-7178-369-2.
- PIKE, G., SELBY, D. 2000. *Cvičení a hry pro globální výchovu 2*. Praha : Portál, 2000. ISBN 978-80-7367-630-8.
- PRICE, J. a kol. 2007. *Myslite globálne! Príručka základných zručností k aktívnemu globálnemu občianstvu*. Bratislava : Metodicko-pedagogické centrum Bratislavského kraja, 2007. ISBN 978-80-7164-441-5.

SKALICKÁ, P. /Ed./, BLAŽKOVÁ, B. /Ed./. 2012. *Náš spoločný svet*. Praha : Člověk v tísni, 2012. ISBN 978-80-87456-34-7.

SKLENKA, I., SLÁDEK, K. 2004. *Európa hodnôt*. Prešov : Centrum pre európsku politiku. ISBN 80-7165-495-7.

SUCHOŽOVÁ, E. 2007. *Globálne rozvojové vzdelávanie v edukačnej praxi ZŠ*. Prešov : Metodicko-pedagogické centrum, 2007. ISBN 978-80-8045-505-7.

ŠINDLER, M. 2005. *Globálne rozvojové vzdelávanie*. Košice : Slovensko-juhoafrická spoločnosť, 2005.

TUREK, I. 2005. *Inovácie v didaktike*. Bratislava : Metodicko-pedagogické centrum, 2005. ISBN 80-8052-230-8.

Dôvodová správa k Národnej stratégii globálneho vzdelávania na roky 2011 – 2015 (pracovný materiál odbornej skupiny pre tvorbu národnej stratégie)

Národná stratégia pre globálne vzdelávanie na obdobie rokov 2012 – 2016 [online]. [cit. 10-02-2013]. Dostupné na internete: <<http://www.statpedu.sk/sk/Ucebnice-metodiky-publikacie-odborne-informacie/Odborne-informacie.alej>>.

S každým dieťaťom sa ráta! Bratislava : Slovenský výbor pre UNICEF spolu s Ministerstvom školstva SR, 2004. ISBN 80-88788-03-X.

Internetové zdroje:

<<http://www.changenet.sk/?section=adresar&apc=-main----40163-----1-1&x=74730#ixzz2IncLyeEb>>

<<http://www.nadoraz.nomantins.sk/index.php/component/content/article/35-rodova-rovnos/55-doleite-dokumenty>>

<<http://wayback.archive-it.org/2172/20101103191558/http://www.radaeuropy.sk/?263>>

<http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/publ/pdf/ll-learning/keycomp_sk.pdf>

<<http://www.zivica.sk/svetvnakupnomkosiku/>>

<<http://www.bohatstvonarodov.sk/o-nas/>>

<<http://www.slovakaid.sk/wp-content/uploads/2013/02/NP-ODA-2013.pdf>>

<<http://www.varianty.cz/index.php?id=18/>>

<http://www.sunava.sk/images/mladenci_v_kroji.jpg>

<[http://zenskyweb.sk/sites/default/files/uploads/images/Slovenka/39-2012/Kena/\(3\).jpg](http://zenskyweb.sk/sites/default/files/uploads/images/Slovenka/39-2012/Kena/(3).jpg)>